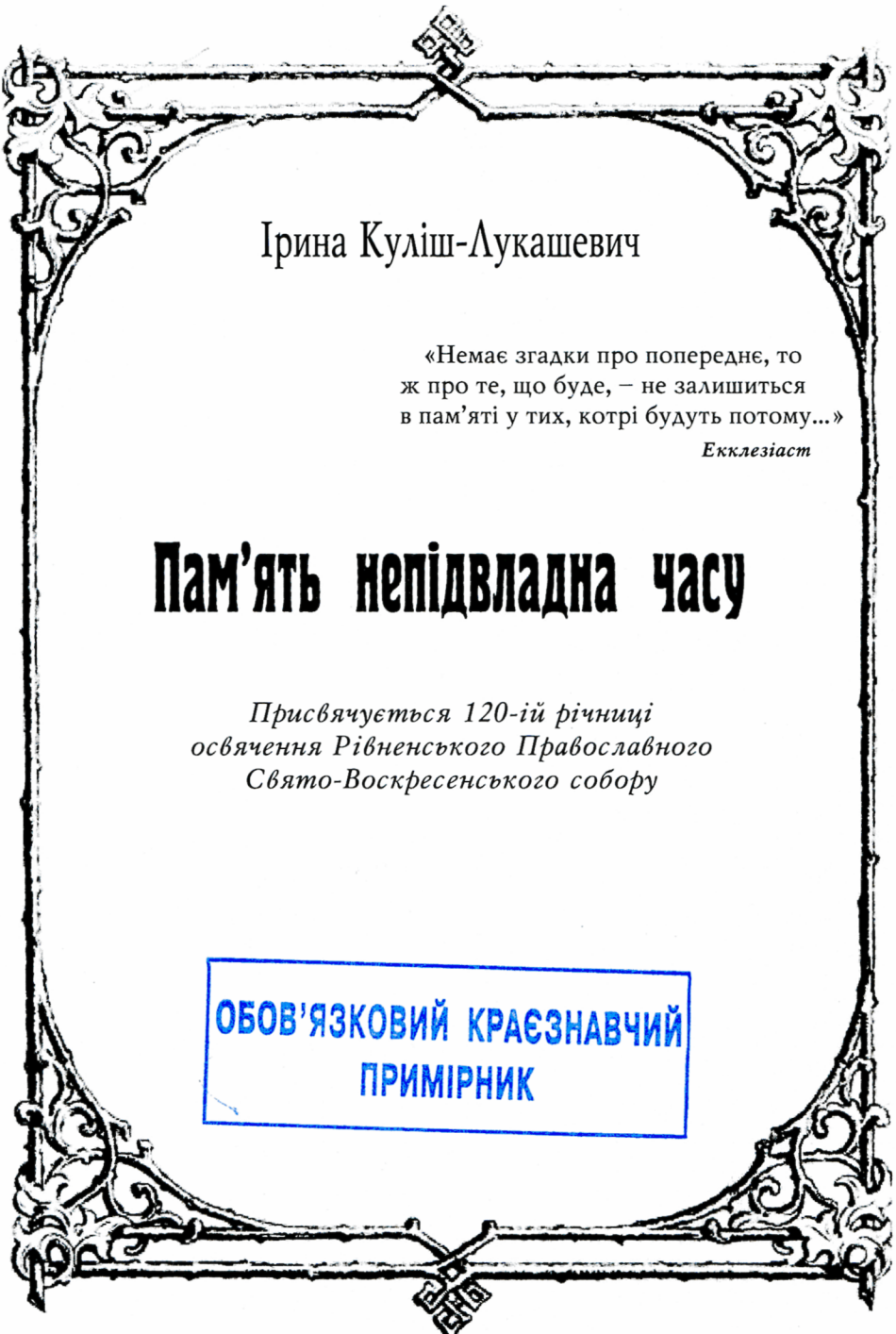

Ірина Куліш-Лукашевич

**ПАМ'ЯТЬ
НЕПІДВЛАДНА
ЧАСУ**

Ірина Куліш-Лукашевич

«Немає згадки про попереднє, то
ж про те, що буде, – не залишиться
в пам'яті у тих, котрі будуть потому...»

Екклезіаст

Пам'ять непідвладна часу

*Присвячується 120-ій річниці
освячення Рівненського Православного
Свято-Воскресенського собору*

**ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ
ПРИМІРНИК**

УДК 94 (477.8) : 281.9
ББК 63.3 (4Укр – 4Рів) + 86.372
К – 903

РЕЦЕНЗЕНТИ

- Тарасенко О. Л.** – заслужений діяч мистецтв України, хормейстер Національної опери України, доцент Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, регент Архієрейського хору «Воскресіння» Рівненського Свято-Воскресенського собору в 1991-2012 рр.;
- Столярчук Б. Й.** – професор Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, член Національної спілки краєзнавців України, лауреат Регіональної краєзнавчої премії «За відродження Волині»;
- Данильчук Г. Ф.** – завідувачка відділу виставкової діяльності Рівненського обласного краєзнавчого музею

Автор висловлює щиру подяку всім,
хто долучився до справи підготовки цього видання,
особисто – Віктору та Галині Риковим

Куліш-Лукашевич І. В.

Пам'ять невідвладна часу. – Рівне : О. Зень, 2015. – 100 с., іл.
ISBN 978-617-601-119-4

До книги увійшли нариси про історію побудови та освячення Свято-Воскресенського собору (м. Рівне), життєвий подвиг духовенства собору в драматичних колізіях соціокультурної реальності волинського краю першої половини ХХ століття. Видання стане в пригоді краєзнавцям, історикам, релігієзнавцям, культурологам, мистецтвознавцям, а також широкому загалу читачів.

УДК 281.96(477.8)

ББК 86.372 (4Укр - 4Рів)

Текст, світлини, дизайн обкладинки та стиль верстки охороняються Законом України «Про авторське право». Використання можливе лише з дозволу правонаступників інтелектуальної власності

ISBN 978-617-601-119-4

© Куліш-Лукашевич І., 2015

Науково-популярне видання

КУЛІШ-ЛУКАШЕВИЧ Ірина Всеволодівна

ПАМ'ЯТЬ НЕПІДВЛАДНА ЧАСУ

Редактор Тетяна Прокопович

Дизайн обкладинки Олексія Литвина

Обробка світлин Михайла Дятлика

Технічний редактор Олег Борилюк

Комп'ютерна верстка Галини Котельникової

Підп. до др. 05.08.2015. Формат 70x100/16. Папір офсет. Друк офсет.
Гарнітура Mysl C. Обл. вид. арк. 26,0. Ум. друк. арк. 26,0. Тираж 100 прим.

Видавець О. Зень

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.

вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;

0362-24-45-09; 068-0250-674; olegzen@ukr.net

Видруковано: Дятлик М. С.

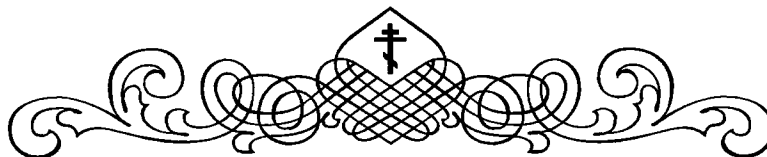
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія РВ № 11 від 12 червня 2002 р.

вул. Центральна, 58, с. Корнин, Рівненський р-н,
Рівненська обл., 35304; тел. 0-362-20-53-37

КА

РІВНЕНСЬКА
ІВ. І. 981065

Точка перетину життєвих координат

ЧАС незворотно мчить. І начебто ніщо йому не може протистояти. Все ж ні. Людська пам'ять творить дива. Вона здатна кинути виклик часу, здолати його швидкоплинний потік, з'єднати у цілісність культури минуле і майбутнє.

ПАМ'ЯТЬ – це великий дар Божий. Це багатство душі, яка прагне осягнути високі істини Божественних начал і протистояти нищівним віянням реальності. Святе Письмо наставляє нас: «Немає згадки про попереднє, то ж про те, що буде, – не залишиться в пам'яті у тих, котрі будуть потому...» (Екклезіаст 1:11).

У цих пророчих словах проповідника Екклезіаста, сина Давидова, розв'язка багатьох питань нашого культурного сьогодення. А головне з них – збереження і трансляція правдивих свідчень про минуле як передумова гармонічного цивілізаційного поступу суспільства. Попереднє не може бути втраченим, його не можна забути – це фундамент, на якому стверджується теперішнє і майбутнє.

Істинне потрясіння чекає на тих, хто ознайомиться із цією книгою. В ній – живе свідчення чисельних перипетій духовно-культурного життя Рівного середини ХХ століття.

Авторка книги – Ірина Всеволодівна Куліш-Лукашевич – дбайливо, по крихтам збирала матеріал, звертаючись до першоджерел – архівних документів, спогадів свідків і власних тайників пам'яті, створила збірку нарисів, котрі вміщують багато повчальних історій, а, водночас, мають наукову цінність.

Символічним стержнем оповіді є окраса духовно-культурного ландшафту Рівного – Свято-Воскресенський кафедральний собор. Однак храмова споруда не постає як пам'ятник архітектури. Собор – це точка перетину життєвих координат людини, від народження до смерті, в радості і горі, в періоди державного будівництва і лихоліття.

Крім того, Свято-Воскресенський собор в нарисах є географічною координатою, навколо якої реконструюється невеличка часточка рівненського Хроносу.

Читач виділить у книзі декілька наскрізних ліній, тісно переплетених між собою. Це особисті долі священиків, які служили у Свято-Воскресенському соборі та духовно окормляли свою паству. Також розкриваються сторінки життя рівненської інтелігенції 1920-30-х рр., яка «освітлювала» культуру провінційного міста, а за свої діяння і страждання уподібнилась раннім християнам-мученикам.

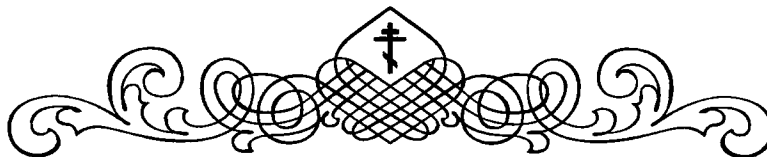
Нарешті, це і духовно-культурний клімат Рівного у вирі драматичних подій загальнонаціональної історії ХХ століття.

Підкоряє загальний тон авторського ставлення до фактів минулого - обережне, трепетне, дивовижно коректне висвітлення подій. Тільки той, хто по-справжньому любить своє місто і його мешканців, може написати так проникливо і благородно, заряджаючи і нас любов'ю до історії рідного краю.

Переконана, нова праця І. В. Куліш-Лукашевич знайде достойну оцінку в колі краєзнавців, істориків, культурологів, мистецтвознавців.

Корисною книга буде і для широкого загалу читачів. Ймовірно, знайдуться ті, хто живо перейме цівочку духовної традиції від героїв цих нарисів. Їх система вартостей і поглядів гідна для вшанування і наслідування. Принаймні, ознайомлення з додатковими фактами і деталями життя рівненського духовенства минулого століття може стати для кожного з нас уроком християнської добропорядності.

Тетяна ПРОКОПОВИЧ,
кандидат мистецтвознавства,
доцент Рівненського державного
гуманітарного університету

З історії Рівненського Православного Благодійного товариства та ролі духовенства Свято-Воскресенського собору в його діяльності

Потреба благодійності – це той феномен стану душі, коли приходить осяяння, що приводить до усвідомлення істинних цінностей життя. Природно, що до подібних осяянь душі приходять в першу чергу служителі церкви, які несуть своїй пастві ідеї добра, милосердя, християнської любові та взаємодопомоги. Саме з такими епізодами ми зустрічаємось, вивчаючи історію створення та діяльності Рівненського Православного Благодійного товариства (РПБТ) в 20-30-х роках минулого (XX) століття. Вивчаючи цю історію, безумовно повчальну і для сьогодення, ми погортаємо сторінки архівних матеріалів та звернемося до джерел людської пам'яті, оскільки саме вони здатні дати істинні свідчення про минуле.

Поставивши перед собою мету висвітлити діяльність РПБТ 1920-30-х років, я побувала в родинах рівненських старожилів, які являють собою «уламки» згадуваної доби і свято зберігають у своїй пам'яті і в старих фотоальбомах відлуння тих часів – драматичних часів, коли з 1920 до 1939 р. православна Волинь перебувала під владою Польщі.

Знак РПБТ

Це родини Базуріних, І. Желинського, Г. Зеленко, Н. Андреєвої, М. Калашніка, К. Кондратьєвої, С. Масловської, І. Качанко, С. Корнільєва, В. Урусової, М. Марковської. Нарешті, знайти цінну інформацію вдалося у Рівненському обласному державному архіві, де зберігається Наглядова справа за діяльністю РПБТ, розпочата польською владою 29 березня 1923 р. (Ф.30, оп.20, спр. 934). Ознайомилась також із слідчими справами деяких членів РПБТ, відкритими наприкінці 1939 – початку 1940-х років – часів, коли на території Західної України розгорнули свою діяльність органи радянської влади.

Матеріали цих досліджень дали змогу уявити характер діяльності РПБТ та змалювати польський період, трагічні епізоди 1939-початку 40-х років в житті членів благодійної організації.

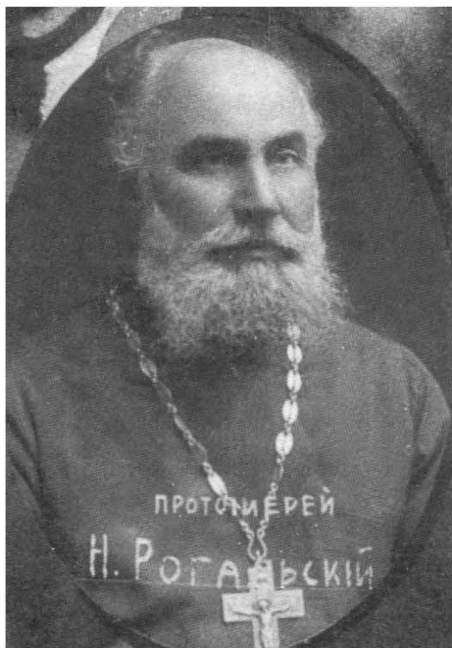
Питання про організацію РПБТ виникло у 1923 році. Ініціаторами створення товариства були: настоятель Свято-Воскресенського собору протоієрей Микола Рогальський*, відомий в Рівному лікар Микола Прохоров з дружиною Інною Гаврилівною, викладачі гімназії – Йосип Францевич Панек та Євгенія Степанівна Подобєд. Вони увійшли в правління РПБТ.

Членом РПБТ міг стати любий бажаючий, якої національності, хто сповідував благодійні цілі товариства, але обов'язково православний.

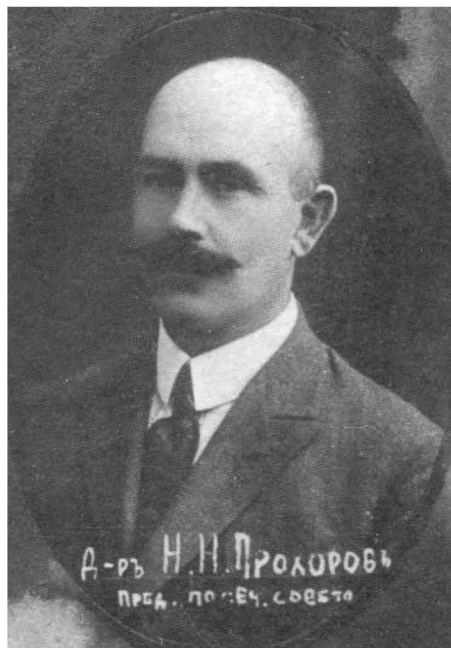
Керівництво РПБТ складалось із 8 осіб. Активними членами товариства, його фундаторами, стали барон Ф. Штейнгель, Мойсей Ющук, Олександр Шматковський та інші представники заможного прошарку місцевих жителів.

* Микола Рогальський в 20-х-30-х роках був настоятелем Православного собору м. Рівне; митрофорний протоієрей, благочинний рівненського міського округу, член предсоборних зборів Польської Православної церкви від Волинської єпархії. З 1932 р. переведений у Віленську єпархію – Знаменська церква в м. Вільно. Єпархіальний місіонер.

Члени Правління Рівненського Православного Благодійного товариства

Засновник РПБТ протоіерей
Миколай Рогальський

Голова опікунської Ради
доктор М.М. Прохоров

Голова ревізійної комісії РПБТ Е. С. Подобед

Голова РПБТ в 1928 р. І. Г. Прохорова

Документ про легалізацію товариства – звернення «dostarosty w Równem» (до старости Рівного) – датований 7 червня 1923 року, надсилається у Воєводство в Луцьк; звідти – на кожного члена майбутнього правління робиться запит характеристик («z Komendy Powiatowej w Równem») стосовно морального та політичного складу особи, її лояльності до польської держави.

Документ від 26 червня 1923 р. повідомляє про розробку статуту РПБТ і відправлення його в Воєводство. Чітко сформульовані статутні цілі і вимоги. В оригіналі: «Cele statutowe – okazanie pomocy najbardziej potrzebującym mieszkańcom Równego – dobroczynne». Тобто: головною метою спілки є об'єднання православних для надання допомоги нужденним в Рівному. Отож природна спонuka порядної людини – благодійна діяльність – бути корисним для слабших. У першу чергу – допомога учням гімназії, які не мали змоги оплачувати навчання (фактично третина учнів гімназії навчалася за рахунок коштів РПБТ).

Кошти РПБТ склалися з: щомісячних внесків кожного із членів спілки в сумі 1 злотого; значних пожертвувань з боку поміщиків, купців до православних свят. Пожертви приймалися і продуктами, які роздавалися бідним. За рахунок цих коштів товариство мало змогу утримувати

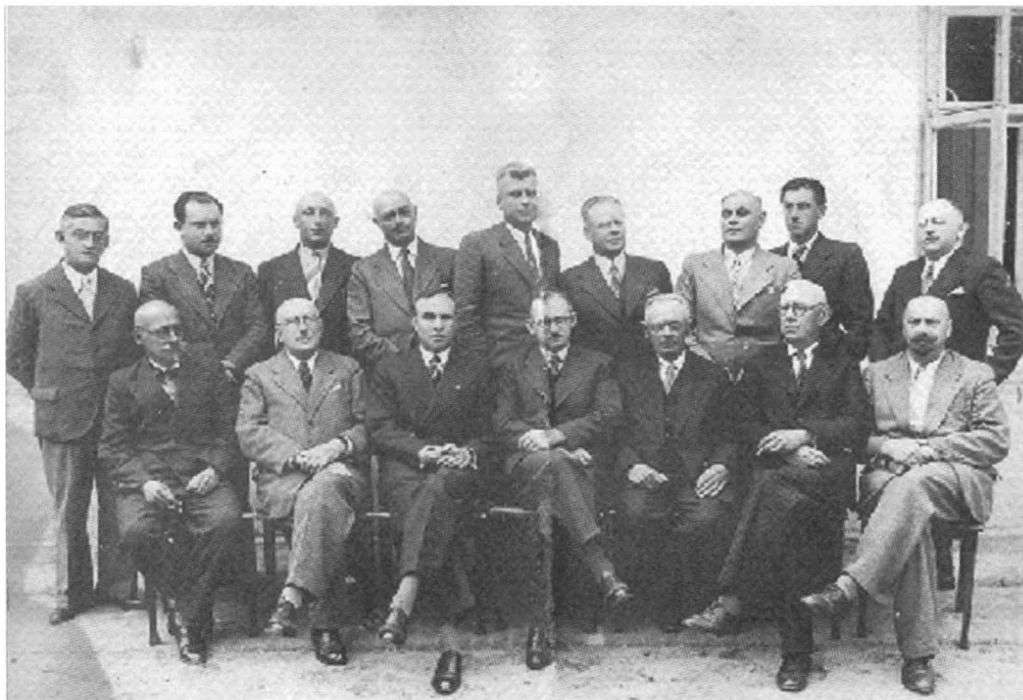
безкоштовні їдальні, амбулаторії, притулки для дітей-сиріт, бібліотеки. Щодо коштів, треба сказати, в Благодійному товаристві ведеться надзвичайно кропіткий облік витрат, проводяться ревізії. Відповідні документи зберігаються в Наглядовій справі.

Першим головою товариства був протоієрей М. Рогальський. Потім, до 1928 р., І. Г. Прохорова. Доктор М. Прохоров очолював Опікунську раду. Після смерті д-ра Прохорова РПБТ з 1929 до 1939 р. її очолював Сергій Якович Панченко, член адвокатської колегії м. Рівне.

Посаду віце-президента в різні роки займали: М. Попов чиновник держбанку; В. Штейнгель – син волинського мецената барона Ф. Штейнгеля;

Сергій Панченко

Рівненська Колегія адвокатів: в центрі – С. Я. Панченко, другий справа в першому ряду – чоловік поетеси Сеницької Євген Сеницький, позаду – син Євген, перший зліва – батько активістки РПБТ Галини Масловської, 30-ті роки XX ст. (архів Масловських)

адвокат Євген Сеницький – син поетеси Лідії Сеницької (Волинцевої). Скарбничим довгі роки був інженер М. Богданович. Ревізійну комісію представляла Є. С. Подобєд. Секретар, зам. секретаря, члени правління змінювалися під час виборів.

Про свою діяльність Правління звітувало загальним зборам: наприклад, в Наглядній справі зберігся такий звіт від 1 листопада 1934 р. Вважає скрупульозність фінансового звітування!

Зафіксовані й зміни в складі Правління: у зв'язку з переїздом у Вільно протоієрея Рогальського до керівництва товариства увійшов гімназійний священник Дмитро Сайкович. Головними фундаторами стають С. Панченко, І. Михальченко і, знову ж таки, Ф. Штейнгель.

Місцем зборів керівництва РПБТ був приватний будинок С. Панченка по вулиці Словацького, 10.

Однією із визначних справ РПБТ було будівництво приватної російської гімназії по вулиці 13-дивізії, 53. Основні кошти на будівництво виділив барон Ф. Штейнгель.

Будівля Рівненської Російської гімназії

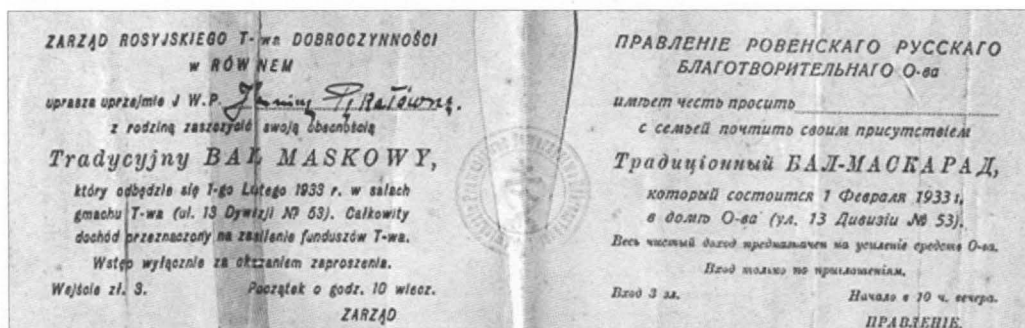
Для обладнання гімнастичного залу навчального закладу Іван Куліш*, поет і викладач гімназії, передав усі кошти від продажу своєї збірки «Золотые поля», що вийшла у Львові в 1938 р.

До наших днів будівля гімназії не збереглася. А от у той час вона була осередком культурно-просвітнього життя повітового міста. В гімназійній залі проходили різні благодійні заходи: збори, музичні вечори, бали.

Для таких okazji використовувався і особняк предводителя дворянства Рівненського повіту Д. Ф. Андро (онук Ганни Оленіної – музики О. С. Пушкіна) по вулиці Словацького, 7. Вечори були платними. Кошти від продажу білетів передавались на підтримку бібліотеки ім. В. Короленка.

І сьогодні старожили міста згадують, як під час благодійних вечорів працювали імпровізовані буфети, де дружини лікарів, адвокатів пропонували печиво власного виробництва. І якийсь багатий чиновник чи поміщик за одне тістечко з «рук прекрасної дами» міг викласти чималу су-

* Іван Фомич Куліш – уродженець Чернігівської губернії, випускник Воздвиженської аграрної школи в помісті князя Н. Неплюєва та Глухівського учительського інституту, член Хресто-Воздвиженського братства.

Такий квиток-запрошення дивом попав до рук автора книги в наші дні

му. Подібні розповіді я чула від своєї бабусі, яка брала участь у подібних заходах.

Гімназію свого часу очолювали: до 1934 року – Б. Л. Юшкевич, після нього – С. Г. Лобачевський*. Обидва були членами РПБТ. На посаду директора гімназії С. Лобачевського рекомендував протоієрей М. Рогальський.

С. Г. Лобачевський був активним членом культурно-просвітницької секції «Світлиця», яка готувала літературні вечори, доповіді на літературні та історико-географічні теми.

Поза увагою не проходили жодні важливі події. Так у 1937 р. ювілей О. Пушкіна був відзначений в Рівному й Острозі проголошенням С. Лобачевським низки доповідей про творчість російського поета.

Велику роль в організації культурно-просвітницьких заходів відіграв Георгій Косміаді – художник, викладач малювання в рівненських учбових закладах, актор-аматор, тонкий знавець поезії та музики.

У співпраці з І. Кулішем та С. Лобачевським він готував програми літературно-музичних благодійних вечорів, що проходили в замку Любомирських.

Сергій Лобачевський, директор Рівненської російської гімназії

* Сергій Гвалбертович Лобачевський – уродженець Острога, випускник історико-філологічного факультету Петербурзького університету, працював викладачем гімназії у Варшаві (до 1934 р.).

Перший випуск гімназії Рівненського Православного Благодійного товариства, 1924 рік (архів Базуріних)

Надовго запам'ятались рівнянам тематичні програми «Вечір радості» та «Вечір смутку», про які знаходимо згадки в різних джерелах.

В архіві І. Куліша збереглося цікаве видання – це збірник «Чтець-декламаторъ. Сцены, рассказы, монологи, стихотворения», виданий в кінці XIX століття. Гортаючи сторінки цієї книги, можна прослідкувати, як склалися програми рівненських вечорів: на пожовклих сторінках – помітки, зроблені рукою І. Куліша, Г. Косміаді (є підпис!).

Підкреслені сторінки, прізвища авторів і назви творів, обраних для виконання, свідчать про загальний задум та настроїв концертних програм. «Сольвейг» О. Блока, «Смотрит месяц ненастный» І. Буніна, «Мятеж» В. Брюсова, «Как сон пройдут дела и помыслы» Н. Мінського, «Було колись – в Україні гриміли гармати» Т. Шевченка. І далі – Я. Полонський,

Рідкісне фото з архіву Кулішів. На задньому плані – замок Любомирських і костел Святого Антонія, з якого в 60-ті роки зрізали купол. На передньому плані – діти Івана Куліша з друзями, 1922 рік

К. Бальмонт, Ф. Тютчев, А. Апухтін, А. Плещеев, дуже часто С. Надсон. Характерно, що домінує мотив «в слезах моя душа»*: елегійні, ностальгічні настрої були притаманні середовищу творчої інтелігенції у Польщі 1920-30-х рр.

Г. Косміаді був талановитим декламатором, особливо любив виступати в жанрі мелодекламації. «Зал надзвичайно емоційно сприймав його виступи, – згадує дочка художника Надія Косміаді, – на біс завжди просили його виконати «коронний номер» – «Как хороши, как свежи были розы...» (з циклу білих віршів І. Тургенєва).

Пробував він себе і в драматичному жанрі. Збережені афіші тих часів

* Вірш Д. Айз.

Вечір зустрічі членів Рівненського Православного Благодійного товариства.
30-ті роки XX сторіччя (з архіву Куліша)

представляють його в ролі Бориса Годунова... І звісно, він – організатор художніх виставок, своїх і учнівських творів, які завоювали міжнародні дипломи, приміром, в Парижі.

Ось такими рисами позначено культурне життя провінційного міста Рівне 20-30-х рр. XX ст. завдяки діяльності РПБТ.

Дозволю собі невеличкий ліричний відступ.

Проїшли роки... І ось уже 2008 рік. Стараннями доньки-подвижниці Г. П. Косміаді – Надії Георгіївни*, яка в наш час широко пропагує в Україні (і не тільки!) творчість свого батька-художника, організовуючи художні виставки його творів, презентується виставка в залі Зарубіжцентру в Києві. Виставку привезли співробітники Рівненського обласного краєзнавчого музею та вчителі української гімназії. Виставка панорамна, представлені всі аспекти творчої діяльності Георгія Петровича Косміаді.

Мені поталанило бути присутньою на церемонії відкриття за запрошенням Надії Георгіївни.

* Надія Георгіївна Косміаді (1924 р.н.) проживає в Гамбурзі після еміграції її родини в 1940 р. до Німеччини.

Виставка Г. Косміаді в Київському Зарубіжному центрі в 2008 р. У центрі (сидить) – Н. Г. Косміаді, поруч неї – директор Рівненського краєзнавчого музею О. Булига

Виставка робіт художника Г. Косміаді. На першому плані донька художника – Надія Косміаді з Іриною Куліш

Прекрасно зроблена експозиція, звучить, як і колись на виставках художника, музика С. Рахманінова... І раптом – ніби з тих далеких часів – пролунав голос художника*: «Как хороши, как свежи были розы...».

Це була несподіванка, задумана Надією Георгіївною. Це був емоційний шок! Так здатна падати завіса часу!

Але вернімося у минуле! Із спогадів старожилів дізнаємось, яким авторитетом користувалося РПБТ в м. Рівне, з якою гордістю його члени носили значок товариства. Значок мого діда – Івана Куліша – як дорога реліквія зберігається в сімейному архіві.

Велику роль в діяльності РПБТ відігравали священнослужителі Рівного – клірики Свято-Воскресенського собору: протоієрей Михайло Яковлев, який вступив на службу настоятеля храму після о. М. Рогальського (з 1932 до 1940 р.); протоієрей Володимир Ковальський (20-ті рр.); протоієрей Володимир Піжицький (30-40-ві рр.); протоієрей Афанасій Семенюк (30-ті рр.); протоієрей Костянтин Гаврілков (30-40-і рр.); протоієрей Георгій Тучемський (30-40-і рр.), о. Іполит Ярмолевич (90-і рр. XIX ст. – 30 рр. XX ст.).

Усі вони, крім служіння в соборі, працювали законовчителями в учбових закладах Рівного, несучи дітям та молоді світ християнських ідей добра і милосердя. А членство духовенства у Рівненському Православному Благодійному товаристві було відповідним прикладом втілення у життя християнських чеснот.

З особливою теплотою згадують старожили нашого міста настоятеля церкви реального училища та гімназії отця Іполита Ярмолевича – духовного наставника наших матерів і батьків.

Його очі світилися надзвичайною добротою. І до нас зі старих світлин випускних класів освітніх закладів 20-30-х років – перемагаючи час – він випромінює доброзичливість.

Діяльність РПБТ припинилась у вересні 1939 р. з моменту приходу радянської влади на Західну Україну. Почався період гонінь і боротьби з небажаними для нового режиму елементами.

З жовтня 1939 р. піддаються репресіям члени РПБТ – товариство оголошується білогвардійською терористичною організацією.

В Рівненському обласному державному архіві мені довелося ознайомитися зі слідчими справами членів РПБТ.

Першим – 14 жовтня 1939 р. – був заарештований голова товариства С. Я. Панченко. Із його свідчень про себе: юрист, випускник Петер-

* Запис збережено Надією Георгіївною в архіві художника Косміаді.

бурзького університету, член Рівненської адвокатської колегії, очолював РПБТ протягом 10 років... Про цілі та діяльність товариства підкреслює: «цілі виключно благодійницькі... політикою не займались, зв'язків із політичними організаціями не підтримували». С. Панченко категорично заперечує зв'язок із монархічною організацією «Братство Русской Правды». В заключному обвинуваченні зазначено: «... з 1929 р. був головою контрреволюційної організації РПБТ, особисто готував шпигунів і диверсантів для відправки на територію СРСР». Справа направлена на розгляд «Особого Совещания при НКВД СССР», де і було оголошено вирок:

«Осужден на 8 лет как социально-опасный элемент – Севвостлаг 9/10 32443», без права на листування! Його дружина і донька відправлені в заслання. Подальші долі всіх членів родини невідомі!

Наступною жертвою нової влади стала Галина Масловська – вона була господинею Світлиці, активісткою культурно-просвітницької секції. 31 травня 1940 р. її заарештували. Під час слідства – ті ж питання, що і до С. Панченка. І знову ж – подібні відповіді. 18 жовтня 1940 року Галина Масловська засуджена «Особым Совещанием НКВД СССР» до 8 років таборів суворого режиму в Караганді без права листування.

о. Іполит Ярмолевич, матушка Марфа,
донька Ольга, син Борис, 1909 рік (з фондів
Рівненського обласного краєзнавчого музею)

Галина Масловська

Подобиці того, як було зламано життя 25-річної рівнянки, – в слідчій справі, що зберігається в Рівненському обласному держархіві, та в одному із 43-х томів книги «Реабілітовані історією» (Рівненська область, книга 1, Київ-Рівне, 2006 р.).

Родина Галини Масловської ніколи не дізналася про її табірну долю, свідчить її сестра Світлана. Вона трепетно зберігає пам'ятні речі Галини. Серед них – дівочий альбом з улюбленими віршами, побажаннями друзів з надіями та мріями. Так вони і залишилися в альбомі, не втілившись у реальність. Репресивною машиною все брутально зірвано і розтерзано.

Познайомимось ще з однією драматичною історією. Постать Сергія

Гвальбертовича Лобачевського була відома багатьом рівнянам, а особливо тим, хто навчав своїх дітей в російській гімназії. Знала і я його особисто як людину гідну поваги дорослих і любові дітей-учнів. Він, директор гімназії з 1934 р., в радянський період якийсь час навіть працював завучем в школі № 2. Була надія, що його обминуть репресії. Проте не обійшло.

17 червня 1941 р. в школі урочисто вручали відмінникам похвальні грамоти (досі зберігаю свою грамоту за 2-й клас з підписом С. Лобачевського). А 22 червня цього ж року (початок нападу Німеччини на Радянський Союз!!!) рівненського освітянина заарештовано з підозрою «за проявление антисоветской деятельности» (зазначено у слідчій справі).

Це був день початку війни, в цю ніч на місто падали німецькі бомби, а НКВС ще продовжував свою винищувальну справу щодо місцевої інтелігенції! Уже відступають частини Червоної Армії, а органи НКВС етапують із Західної України на схід останні партії найбільш «небезпечних ворогів народу». Серед них – С. Г. Лобачевський та протоієрей М. Яковлев. Кінцева зупинка – в'язниця в Астрахані.

Слідчої справи М. Яковлева в Рівненському архіві не виявлено. Проте у справі С. Лобачевського є свідчення особи «Х» (очевидно, сексота) про

те, що везли Лобачевського і Яковлева в одному вагоні, що вони постійно спілкувалися, але замовкали при наближенні сторонньої особи, тому не можна було простежити, про що саме вони вели розмови.

А тим часом в місті розповсюджуються чутки, що С. Лобачевського і М. Яковлева розстріляли під час розстрілів в'язнів Рівненської в'язниці при відході з міста органів радянської влади та частин Червоної Армії. При таких думках і залишилися рідні та колеги Лобачевського й Яковлева на довгі роки. Ніхто і уявити не міг, як насправді розгорталася подія.

А слідча справа С. Лобачевського розповідає про безкінечні нічні допити в Астраханській в'язниці, про вимоги «підтвердити, що РПБТ було білогвардійською терористичною організацією». Провокаційні запитання слідчого вказують на те, що одночасно допитують М. Яковлева, що до справи РПБТ вже долучили протоієрея М. Рогальського, який був заарештований у Вільно. Проти них всіх свідчить невідомий нам громадянин «Х»...

Обвинувачення винесено «как члену РПБО – белогвардейской монархической организации, руководимой бывшими белогвардейскими генералами, цель и задача которой была борьба против Советской власти за восстановление монархического строя».

Справу розглядає «Особое совещание при Наркомате внутренних дел СССР». 22 травня 1943 р. винесено вирок: «ИТЛ сроком на 8 лет».

Здавалося б, в історії людської долі поставлена крапка! Але в справі ще чимало сторінок. Яке ж продовження цієї історії? А це вже документи 1959 року – часи «царювання» М. Хрущова. До нього з міста Битом (Польща) звертається Н. Берестовська, сестра С. Лобачевського, з проханням повідомити про долю брата. У цьому зверненні надзвичайно цікава дописка: *«Как родная сестра нашего незабвенного Феликса Дзержинского обращаясь к Вам с полным доверием и горячей просьбой исполнить прошение гражданки Наталии Берестовской. Шлю слова глубочайшей благодарности и глубокого уважения. А. Дзержинская-Карлович. Дня 17 августа 1959 г. Варшава»*.

На таке прохання було прореаговано! Документи пішли по інстанціях. Піднято протест генпрокурора СРСР. У процесі розгляду справи з'ясується, що С. Лобачевський помер в таборі №2 в Астрахані 26 червня 1942 року. Він мав вроджену ваду серця і не міг вижити в умовах радянського концтабору. Парадокс: вирок йому винесли майже через рік після смерті – 22 травня 1943 року!!! Неймовірно – але факт!

9 листопада 1959 року справу Лобачевського за заявою його сестри ще раз розглядала Президія Рівненського облсуду і вирішила: «Постановление Особого совещания при НКВД СССР от 22 мая 1943 г. относительно Лобачевского С. Г. отменить и дело за недоказанностью закрыть».

Але й це рішення широко не розголошувалося... І лише в теперішній час, з розсекреченої справи С. Лобачевського, ми з сумом дізналися про драматичну долю цієї безвинно засудженої людини.

Доля настоятеля Свято-Воскресенського собору М. Яковлева не менш трагічна, але обставини загибелі в подробицях невідомі. Його слідчої справи, як уже згадувалося, не виявлено. Про життя протоієрея Михайла Яковлева розповідь веде людська пам'ять!

Настоятелем Свято-Воскресенського собору в Рівному він служив з 1932 до 1941 р. Приїхав у повітове місто з Варшави після закінчення теологічного факультету Варшавського університету.

«Серед парафіян здобув великий авторитет, повагу, завдяки своїй освіченості, християнському вихованню, прекрасним змістовним проповідям» – так згадує жителька Рівного Марковська М. С.*, в родині якої бував отець Михаїл, дружив з її батьками.

Своїми спогадами ділиться про отця Михаїла, про старі часи, відомий рівненський адвокат С. Г. Корнільєв (1925 р. н.). Сергій вчився в PSZ** в Рівному до 1939 р., закінчивши там 7 класів. Для православних в цій польській школі уроки Закону Божого проводив протоієрей М. Яковлев. Отець Михаїл помітив ревність християнських почуттів підлітка, постійну участь у богослужіннях Свято-Воскресенського собору і запропонував йому стати прислужником у церкві. Це було дуже почесно. Так, з 1935 до 1939 р. Сергій виконував цей послух, близько контактуючи з протоієреєм М. Яковлевим і відчуваючи його благодійний вплив.

Згадуються Сергію сильні дитячі враження: Свято Водохреща, церковна процесія до річки Усті для освячення води. Ходу очолює протоієрей М. Яковлев, а йому, Сергію, довірено нести протоієрейську митру в перших рядах процесії... Яке було відчуття відповідальності, як пишався він...

С. Корнільєв підкреслює, що саме отцю М. Яковлеву прийшлося виконати велику місію серед благодійницьких справ РПБТ – споруджен-

* Марковська М.С. – лікар дитячої лікарні, уродженка Рівного.

** PSZ – повсехна школа.

Рівне, фото кінця 50-х років XX ст. Свято-Воскресенський собор – ще з дзвіницею
(з архіву М. Калашника)

ня дзвіниці при Свято-Воскресенському соборі, яка органічно вписалася в церковний ансамбль.

Відомо, що кошти на будівництво пожертвувала вдова генерала Гонопка, про це свідчила меморіальна дошка на внутрішній стороні вхідної арки. Споруда піднялася з боку головної вулиці міста, форми її були величні... Будівництво доручено було конторі Казимира Шеліги – сьогодні його син, рівнянин Роман К., згадує, як батько пишався цією роботою. Збереглось рідкісне фото побудованої дзвіниці...

Восени 1964 р. рішенням радянської влади дзвіниця була знесена разом із церковною огорожею. Був задум знести і Свято-Воскресенський

собор, але Господь не допустив подібного жахливого святотатства.

Арешт протоієрея М. Яковлева на початку 1940-х років важко пережила православна громада міста. Матушка Софія Костянтинівна Яковлева була відправлена на заслання, з якого повернулася важкохворою в середині 50-х років. Усе блукала вулицями міста, шукала свого чоловіка – розповідає її близька знайома Урусова В.А. (1920 р.н.). Могила отця М. Яковлева загубилася серед подібних поховань на території Астраханського концтабору.

Дітей і рідних у Яковлевих не було. Лишилася тільки пам'ять про цю сумну історію.

Волею Провидіння С. Г. Корнільєв ще раз зустрінеться з іменем протоієрея М. Яковлева: настануть 50-ті роки ХХ століття, час, коли організовувалися спецкомісії з перегляду справ громадян, що були засуджені за контрреволюційну діяльність. У Рівненській області таку комісію очолив прокурор Комолов. А Сергій Григорович, випускник 1951 р. юрфаку Львівського університету, в той час – старший ревізор відділу судів Управління міністерства юстиції, член Рівненського обласного суду, доповідав обласній комісії по справах засуджених... Йому й потрапили в руки справи С. Лобачевського і М. Яковлева. Отака містика!

Історія С. Лобачевського нам вже відома.

Справу М. Яковлева на розгляд щодо реабілітації не прийняли – так диктував час і відношення до священнослужителів у тій системі.

Сподіваюсь, що цей невеличкий екскурс в історію нашого міста 1920-30-х та початку 40-х років ХХ століття розширить уявлення читача про епоху, викличе і подив, і співчуття до учасників подій.

А подальші пошуки поведуть нас у родинні архіви священнослужителів Рівненського Свято-Воскресенського собору, особистостей, які визначали дух і спрямованість діяльності Рівненського Православного Благодійного товариства.

Учителі та учні Варшавської російської гімназії. У центрі – директор гімназії С. Г. Лобачевський (перед від'їздом до Рівного, де він обійняв посаду директора Рівненської гімназії). Серед учителів (ліворуч С. Лобачевського) – законоучитель о. К. Гаврилков – майбутній клірик Свято-Воскресенського собору в Рівному. 1934 рік

50-річний ювілей С. Г. Лобачевського. Рівне, серед членів РПБТ. 1939 рік

Група учнів «Воскресної школи» при Свято-Воскресенському соборі:
Світлана, донька о. Піжицького; Марина і Микола, онуки д-ра Прохорова;
Ірина і Мілочка, онуки Івана Куліша; Ірина Качанко; керівник школи
о. Олександр Піжицький. 1943 рік

Матушка Глафіра Семенюк
прогулює вулицю Рівного
маленького Василька,
в майбутньому – професора
Варшавського університету.
1935 рік

Гімназійна церква Рівненської російської гімназії

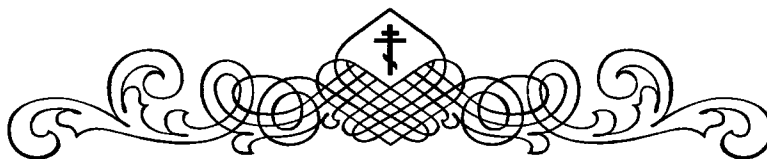
Літургія в Рівненському Свято-Воскресенському соборі.
Править о. Афанасій Семенюк. 1935 рік

Ювілей о. Терентія Теодоровича, настоятеля Варшавського кафедрального собору.
У центрі – ювіляр (з квітами), крайній праворуч (сидить) – о. К. Гаврилков. 1939 рік

25-літній ювілей шлюбу о. Афанасія і матушки Глафіри Семенюків. На засланні
в містечку Сосновець. У центрі – митрополит Діонісій. 1956 рік

Життя, віддане Церкві

«А у пам'яті – як у повені...»

(Ліна Костенко)

У 2008 році завітав до Рівного пан Василь Семенюк. Приїхав він, громадянин Польщі, з Варшави до міста свого раннього дитинства, міста середини 30-их років ХХ століття.

Саме в той час – з 1935 до 1937 р. – в Рівненському Свято-Воскресенському соборі служив другим священиком його батько Афанасій Семенюк.

Саме в той час матушка Глафіра Семенюк прогулювала у візочку вулицями Рівного маленького Василька, народженого у 1934 році.

Василь Афанасійович привіз з Варшави книгу-фотозбірку, в якій на 250 сторінках вміщені документи: фотоматеріали про життя «довге, складне і цікаве» (як вказує упорядник книги) духовного пастиря Афанасія Семенюка.

Ці матеріали являть собою життєпис не тільки однієї людини, і не тільки його родини, це слово про церковне життя епохи, про міжвоєнний період 20-х – 30-х років ХХ століття і далі – фактично до кінця ХХ століття.

Отець Афанасій Семенюк був чудовим фотографом – це було його hobby – і тому в його ретельно зібраному архіві наявні сотні знімків з життя Волинської

Афанасій Семенюк

Епархії та Варшавської Митрополії в цілому. Десятки документів свідчать про основні події довгого життя, яке Бог дав цій людині: з 1904 до 1996 р.

Усе своє життя о. Афанасій присвятив ревному служінню Православної Церкви в Польщі в складний період історії, являючи своїм душевним складом гідний приклад мирянам.

Гадаю, цікаво розповісти не тільки про події та діяльність отця Афанасія в Рівному 30-х років ХХ ст., а варто прослідкувати весь його життєвий шлях, починаючи з дитинства, гіркою і насиченого випробуваннями, яке, ймовірно, і визначило основні риси його особистості: цілеспрямованість і відповідальність, впертість у досягненні мети, величезну працездатність

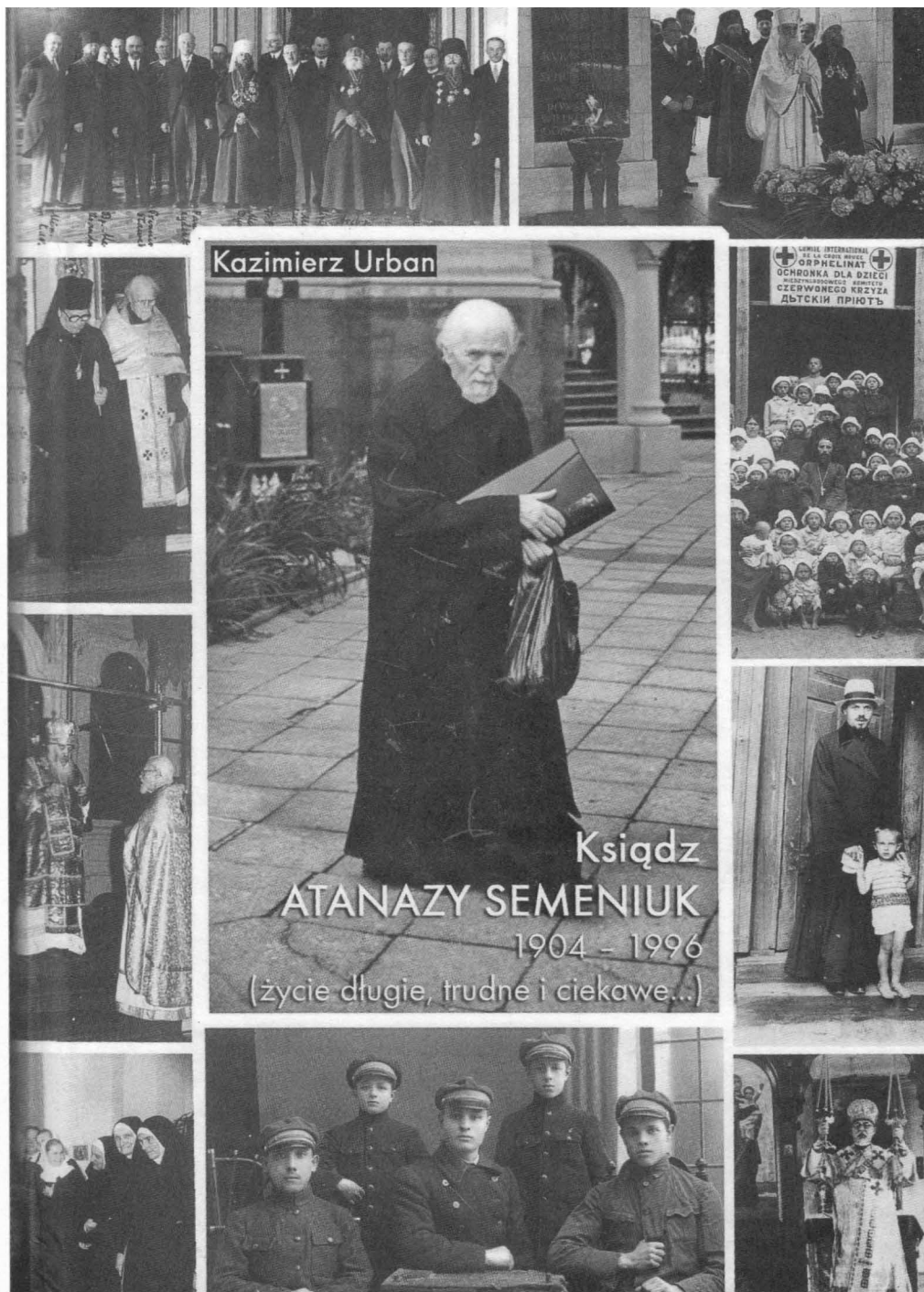
і в той же час високу гідність, милосердність та вміння бути до кінця вірним своїм друзям та наставникам, – про це свідчать його вчинки протягом всього життя.

Отець Афанасій Семенюк народився 21 серпня 1904 року в селянській родині Тимофія та Єфросинії Семенюків в с. Довбизно Берестецького повіту Гродненської губернії.

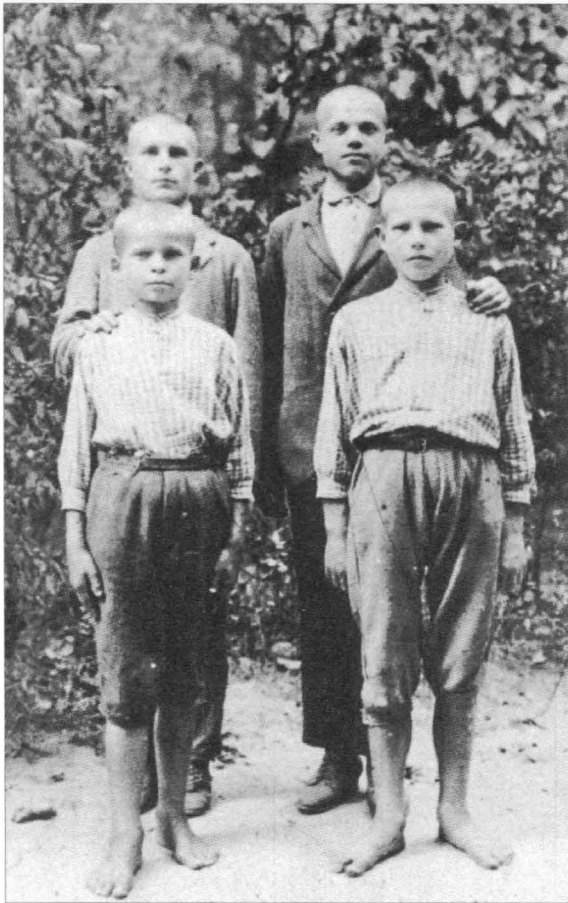
Він був старшим сином у родині, за ним прийшли у світ Микола, Ольга, Іван та Ганна, але, як побачимо, доля, з історичних обставин, прирече його на самотність.

До початку Першої світової війни Афанасій закінчив два класи церковно-парафіяльної школи. А далі Перша світова війна увірветься у життя родини і зруйнує її...

Під навалюю чужинців почалась евакуація місцевого населення, ця подія торкнеться й родини Семенюків. Батька мобілізують на фронт, мати з дітьми під час евакуації в дорозі попаде під бомбардування... Тут і станеться трагедія в житті хлопчика: він загубиться. Родина опиниться десь у Західному Сибіру, в дорозі помре мати, – про це отець Афанасій дізнається 40 років по тому, розшукуючи своїх рідних через міжнародну організацію Червоного Хреста.

З архіву Варшавської Митрополії

У Брестському притулку. 1919 рік

решті, доля посміхнеться підлітку.

У 1921 році під час відвідин притулку Владика Діонісій звернув увагу на розумні оченята хлопчини і зацікавився Афанасієм: направив його на навчання у Волинську Духовну семінарію в Кременці. Так сталась доленосна зустріч в житті Афанасія Семенюка, що визначила весь його життєвий шлях. Владика Діонісій, який стане в 1923 році Митрополитом Варшавським, буде духовним наставником отця Афа-

А десятирічний хлопчик опиниться в сиротинці під опікою Червоного Хреста, десь під Смоленськом. Почнуться роки сирітства... Декілька з них – в притулку при жіночому монастирі під Вязьмою... Нарешті, в липні 1917 року Міжнародний Червоний Хрест вирішує повернути дітей у рідні краї, і Афанасій опиниться в дитячому притулку в Бресті, де проживе до 1920 року.

Під час польсько-більшовицької війни притулок евакуювали в місто Отвоцьк під Варшавою. І тут, на-

Збереглося фото: отець Афанасій в гостях у Данів (так скоротилося, прізвище Данильчуків) в Стокгольмі, 70-ті р. XX ст. (з архіву А. Семенюка)

насія, наблизить до себе свого вихованця на довгі роки, а отець Афанасій, в свою чергу, залишиться вірним Митрополиту Діонісію у важкі для останнього часи радянської окупації Польщі.

Але про це – згодом! А поки що роки навчання – роки наполегливої праці!

В архівних документах збереглись схвальні відгуки Владика Кременецького Симона, який в той час працював у Кременецькій семінарії, на роботі учня Семенюка: в залікових книжках всі «5».

Жив Афанасій в той час при Кременецькому монастирі. Влітку, під час канікул, приїздив в Отвоцьк – у притулок, який був його домом.

Цікаво, що отець Афанасій збереже вдячні почуття до вихователів притулку – подружжя Данильчуків, і до похилих років підтримуватиме дружній зв'язок з їхніми дітьми, які згодом залишили Україну.

Семенюк закінчив Кременецьку семінарію та за підтримки Митрополита Діонісія був прийнятий до Варшавського університету на богословський факультет.

У той час там працювали видатні педагоги: сам Митрополит Діонісій, Іоанн Огієнко, священник Володимир Давидович. Афанасій обирає їхні курси лекцій. З університетських часів Афанасій почав збирати свій знаменитий архів.

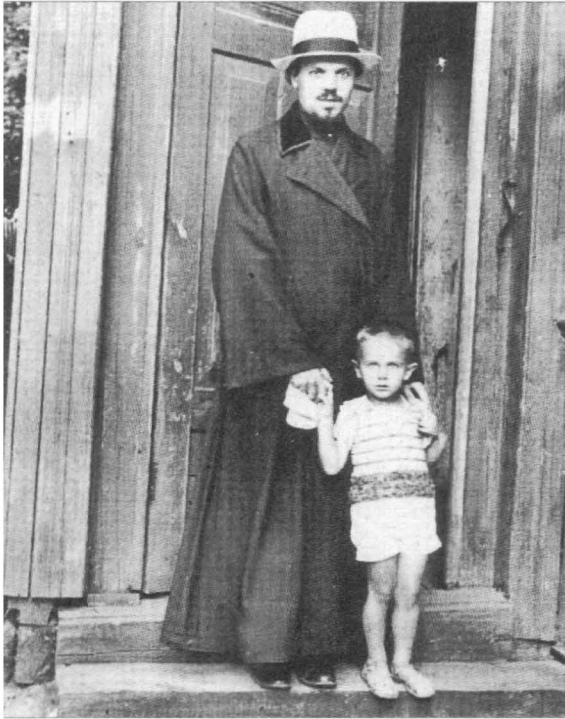
Особливим стане для Афанасія 1931 рік: складено останній екзамен; відбулося весілля з Глафірою Дубецькою (зі старовинного духовного роду!).

13 жовтня 1931 року його висвятив в Кременці на диякона Владика Симон, а вже наступного дня в Почаєвській Лаврі Митрополит Діонісій рукоположив його в сан священника.

У тому ж 1931 року отця Афанасія призначено другим вікарієм

Афанасій Семенюк, студент
Кременецької семінарії

о. Афанасій з сином

Кафедрального Собору Святої Рівноапостольної Марії Магдалени у Варшаві, з яким буде пов'язане, як виявиться, все його життя. Починається бурхлива діяльність отця Афанасія. Велике місце в ній займе педагогічна робота у Варшавських школах; він захистить магістерську працю; буде призначений керівником адміністрації дому Митрополитів у Варшаві; референтом Канцелярії Священного Синоду; входить до складу комісії з оцінки учнівських посібників Православ'я, – так наповнені 1933-34 роки.

15 липня 1934 року народився єдиний син Василь, якому ми завдячуємо сьогодні

безцінними відомостями про життя його батька.

В цьому ж 1934 році почнеться Рівненський період діяльності отця Афанасія. Рівне (Rowne) тих часів (30-х років ХХ ст.) являло собою невелике «powiatowe» місто, але із сильними культовими і культурологічними інституціями.

По-перше, в Рівненському Свято-Воскресенському соборі служать випускники Варшавського університету, набираючись досвіду і несучи його пізніше в більш складні і масштабні єпархії, як, наприклад: настоятеля Рівненського собору протоієрея М. Рогальського в 1932 році переведено в м. Вільно, протоієрея Д. Сайковича переведено в 1936 році з Рівного до Варшави.

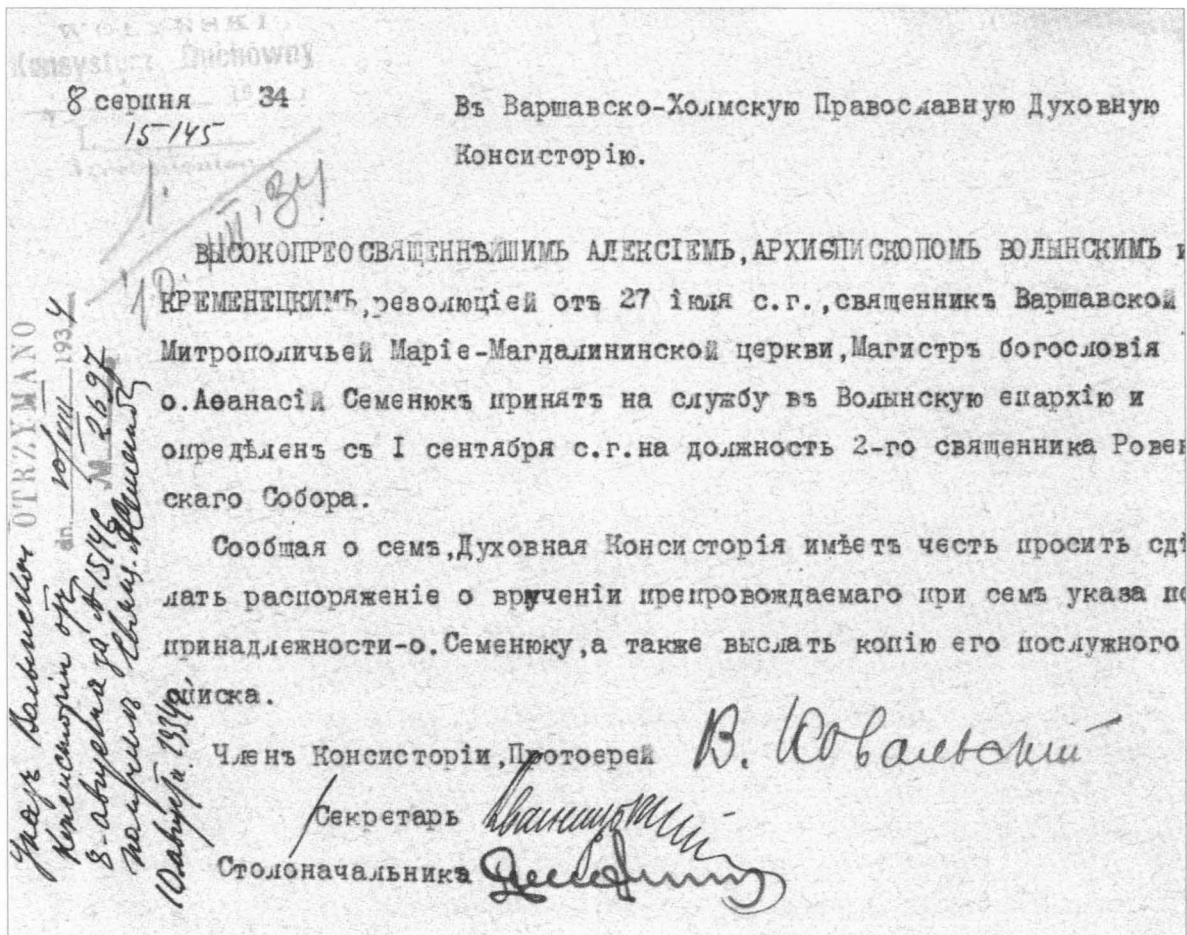
По-друге, саме в Рівному (а не, скажімо, у воєводському центрі – Луцьку) існувало літературне об'єднання, яке було філіалом Варшавської спілки російських поетів і журналістів Польщі.

У ньому групувалися відомі поети того часу: О. Кондрат'єв, Є. Вадімов, Л. Сеницька, І. Куліш та інші, про що маємо чимало згадок у варшавській пресі тих часів.

По-третє, значущість міста зростає в зв'язку з організацією «Targów Wolynskich» (Волинський ярмарок) з 1930 року, до речі – в архіві отця Афанасія збереглося його персональне запрошення на участь у відкритті «Targów Wolynskich» 1936 року, підписане префектом міста Рівного М. Вовком.

По-четверте, три чверті населення на той час – православні; велику роль відіграє РПБТ (Рівненське Православне Благодійне Товариство) – на це вказує в своїй монографії сучасний польський дослідник Волині В. Менджецький.

У такій атмосфері життя Рівного проходить діяльність отця А. Семенюка.

Документ про призначення о. Афанасія Семенюка другим священиком Рівненського Свято-Воскресенського собору, 1934 рік

о. Афанасій серед учнів гімназії разом з викладачем математики В. Є. Контаровською – паломницька поїздка в Корецький жіночий монастир (архів А.Семенюка)

З 1 вересня 1934 року отець Афанасій призначається священником Рівненського Свято-Воскресенського собору.

Одночасно рекомендований Волинською єпархією префектом місцевої російської гімназії, і вже в наступному році буде призначений настоятелем церкви Святителя Миколая в цій гімназії.

Він тісно співпрацює з педагогічним колективом гімназії, входить в кола РПБТ, про що свідчать знову ж таки фотографії (Варшавський архів А. Семенюка).

Фотографії, фотографії... вони розповідають про сфери життя і діяльності отця Афанасія, про його зв'язки з відомими особами Рівного...

Для мене особисто було надзвичайною несподіванкою побачити в архівах отця Афанасія практично дублікати фотографій нашого родинного архіву – архіву Івана Куліша – з тією лише різницею, що серед тих самих осіб на світлині на тому ж самому місці стоять або отець Афанасій, або Іван Куліш (фотографи мінялись місцями, наш дід Іван Куліш теж захоплювався фотосправою).

У цьому плані цікава фотографія, датована в архіві отця Афанасія

З архіву І. Куліша (фотографує А. Семенюк)

18 січня 1937 року, вона називається «Рожегалне фото» – це вечір прощання з друзями – викладачами російської гімназії, членами РПБТ, перед від'їздом в Гродно.

На ній застигли обличчя (зліва направо): регент соборного хору Н. Є. Данилова, О. І. Волянська – класна дама, директор гімназії С. Г. Лобачевський, матушка Глафіра Семенюк – дружина отця Афанасія, вчителька гімназії В. Є. Контаровська і одна особа мені невідома; на передньому плані – регент церковного дитячого хору при Богоявленському соборі в Острозі В. І. Криницький, поруч – викладач гімназії Є. Контаровський, над ними – І. Куліш. Фотографує о. Афанасій Семенюк. Називаю всі ці

З архіву А. Семенюка (фотографує І. Куліш)

імена присутніх на вечорі, щоб увічнити їх пам'ять (а, можливо, для іншого дослідника зберегти невідому інформацію!).

Ці фотографії зроблені одночасно і зберігаються в архівах отця Афанасія у Варшаві та Івана Куліша в Рівному.

Діяльність отця Афанасія в Рівному була високо оцінена церковною владою – його нагороджено камилавкою, в місцевій пресі з'являлись схвальні відгуки про його лояльність до представників різних верств населення міста. Газета «Русское слово» вмістила «Прощальний лист»

Отъезд о. А. Семенюка из Ровно

(От нашего ровенского корреспондента)

О хороших людях приятно говорить и радно говорить, и тем больше надо, если эти люди играют видную роль в жизни общественной.

Ровенская русская гимназия в которой является центром занимаясь в русской общественной жизни нашего города, понесла теперь очень большую, быть может — трудно вознаградимую, потерю: любимый и уважаемый всеми сослуживцами, учениками и всеми теми русскими людьми, которые стояли близко к интересам русских школ в Ровно, законоучитель гимназии и настоятель домового церкви при гимназии о. Афанасий Семенюк в день Крещения Господня совершил здесь последнюю Литургию и попрощался со своими прихожанами. Распоряжением высшей церковной власти о. Афанасий переведен в Грошинскую Консисторию. Повышение по службе о. Афанасия должно было бы порадовать его друзей, но радость часто неразлучна с огорчением: мы потеряли искреннего друга, а дети прекрасного духовного руководителя.

В субботу, 16 января, после четвертого богослужения в уютном гимназическом зале собрались все педагоги, члены Правления РВО и Попечительного Совета и представители учащихся, чтобы за скромной прощальной чашкой чая выразить уходящему сотруднику свои чувства любви и показать насколько общество его ценило.

В искреннем слове, обращенном к отъезжающему, Директор гимназии С. П. Лобачевский охарактеризовал о. Афанасия, как лучшего своего сотрудника, безукоризненно относящегося к обязанностям законоучителя и с чуткой

любовью сближенного за духовным развитием молодого поколѣнія.

— «Два с половиною года мы работали вместе с вами, — я пишу, в чем можно было бы упрекнуть вас, и ничего не могу сказать».

В этих словах директора была лучшей характеристика отношения о. Афанасия к своим обязанностям. Заглы председатель РВО С. И. Панченко, оглашаясь вопли с характеристикой, дядной г. директором гимназии, выразил ту мысль, что наряду с огорчением от потери о. Афанасия, как нашего сотрудника, мы сознаем необходимость хороших людей и «за верха».

Преподаватель начальной школы г. Кулиш выразил о. Афанасию благодарность, сожалѣние и поздравление от имени школы и указал на его безкорыстную и идейную работу в школах и на то, что его обязательный образ надолго сохранится в памяти детей чувствующих любовное к ним отношение законоучителя.

М. Л. Веселовская выразила свое личное впечатление от знакомства с о. Афанасием и указала на глубокое религиозное чувство, которое она испытывала всегда, присутствуя на богослужениях в гимназической церкви.

В заключение один из учеников от имени своих товарищей учащихся благодарил о. Афанасия за его отношение к ним, годарил его, как наставника бывшего духовного и проси

забыть в своих молитвах тех, которые услужили его горнично полагать в школах.

Вечер прошел в исключительном и дружеском настроении.

На другой день, в воскресенье, при окончании Литургии о. Афанасию был поднесен от его друзей и дар золотой наперстный крест.

Преподаватели-сослуживцы отдельно провели прощальный вечер в дом о. Афанасия и на прощание поднесли в подарок альбом. А в день праздника Крещения, после Литургии учащиеся от себя захотѣли подарить скромный подарок на память и в знак своей любви и благодарности: «маленький подарок за большую любовь», как выразился ученик, вручая подарок законоучителю. 20 января, провожаемый друзьями на вокзал, выехал в Варшаву, откуда отправился к месту своего нового служения.

Нарядность скромный, всегда спокойный, веселый и любвеобильный и глубоко идейный, о. Афанасий приобрел в Ровно много искренних друзей и оставил по себе самую светлую память и искреннее сожалѣние о разлуке.

М.

"Русское Слово" 2. ян. 27. 1. 1930.

Отець Афанасій з архієпископом Саввою, Женева. 1982 р.

до отця Афанасія, коли стало відомо про нове призначення його в Гродненську Консисторію...

Надійшов 1937 рік. Гродненська єпархія вважалася складною для

У центрі – митрополит Діонісій, праворуч від нього – о. Афанасій з матушкою Глафірою та сином Василем. Літо 1939 р.

Православ'я. Владика Савва призначив отця Афанасія настоятелем церкви жіночого монастиря в Гродному. Обов'язків було багато, виконував їх отець Афанасій, як завжди, ретельно, невдовзі отримав подяку владика Савви.

У квітні 1939 року отця Афанасія відкликано у Варшаву, де він став економом Митрополичого двору. Починається Варшавський період життя, який ускладнився початком другої світової війни. Під тиском гестапо митрополит Діонісій складає свої обов'язки і переїжджає в Отвоцьк. За ним з родиною переїхав і отець Афанасій.

Через рік він повернувся до Варшави, так як відновилася праця в духовній семінарії, але не надовго.

Від фронтової лінії в 1944 році тікали в Закопане, в Пьотркув-Трибунальський, і в лютому 1945 року повернулися у Варшаву, де дізналися про трагедію варшавського повстання, про жертви в середовищі духовенства.

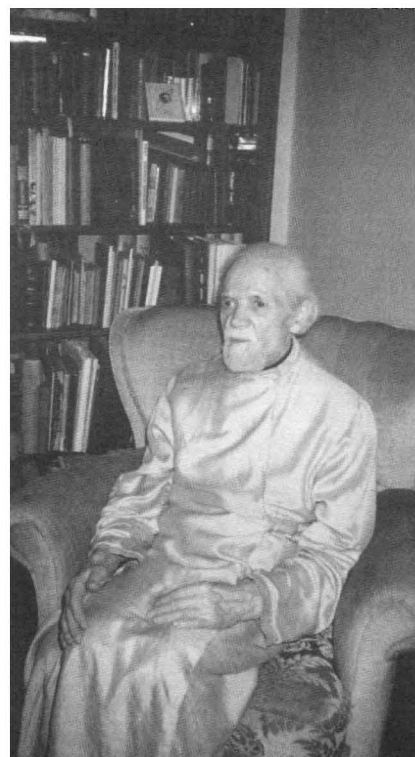
Зустріч із сестрою Ольгою
(з архіву А. Семенюка)

Кінець 40-х – початок 50-х років ХХ ст. Період радянського впливу на події в Польщі стане особливо важким. У травні 1951 року літню резиденцію Варшавської Митрополії переносять в Сосновець. Митрополит Діонісій звільнений від управління Варшавською Митрополією і знаходиться під домашнім арештом. Отця Афанасія звільняють з посади економа Митрополичого двору і дозволяють залишитись у Варшаві, але він їде в добровільне заслання разом зі своїм наставником, серед небагатьох вірних Митрополиту Діонісію. У складні часи, в 1956 році, отець Афанасій відзначив ювілей: 25 років священства та срібного весілля.

Гіркопам'ятним став 1960-ий

На фоні Кафедрального Собору в Варшаві, 1996 р.

Вдома, 1996 р.

рік: 15 березня помер Митрополит Діонісій; о. Афанасій виголосив промову під час панахиди, написав спогади про свого духовника і наставника.

І знову Варшава. У тому ж 1960 році нарешті відбудеться зустріч (через 45 років) з сестрою Ольгою, яку отець Афанасій розшукав через Червоний Хрест. Вона розповіла йому про долі рідних.

Ця зустріч буде єдиною в їхньому житті.

Зустріч із папою Римським Іоаном Павлом II
(з архіву А. Семенюка)

70-ті роки – пастирська і викладацька діяльність продовжується у Варшаві; нагороджений митрою.

У 1980 році митрополит Василій призначає отця Афанасія настоятелем Православного Кафедрального Собору у Варшаві, і на цій посаді він пробує до кінця життя – до 1996 року.

Останній період життя – праця в складі редакції церковного журналу – «Сerkiewnego Wiestnika»; участь в організації богословських конференцій, церковних урочистостей – зустріч з папою Іоаном Павлом II...

Від Rady Państwa PRL отець Афанасій отримав у 1980 році Золотий Хрест Заслуг. До 90-річного ювілею отець Афанасій нагороджений Орденом Марії Магдаліни I ступеня.

З останніх фотографій на нас дивиться людина мудра, спокійна, десь втомлена...

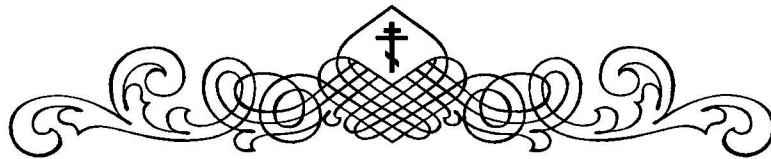
Помер отець Афанасій раптово, після вечірньої служби в Кафедральному Соборі в серпні 1996 року.

Похований на православному кладовищі на Волі, в родинному склепі.

Після смерті протоієрея Афанасія Семенюка залишився упорядкований фото-документальний архів, сторінки якого промовляють до нас: розповідають про доброго пастиря і світлу неординарну Людину.

Праворуч на фото – православне кладовище у Варшаві на Волі, де знайшли вічний спокій о. Афанасій і матушка Глафіра (з архіву В. Семенюка)

Постать

З Божою поміччю продовжені були в 2012 р. пошуки нащадків рівненських соборних священиків, які могли б сказати своє «слово пам'яті» про тих, хто вірою і правдою служив в Рівненському Кафедральному соборі – у престола Господня – в далекому минулому.

І знову ж таки пошуки виявились не марними: з глибини часів впливли нові постаті – нові герої циклу нарисів «Пам'ять невідвладна часу», що друкувався в рівненському часописі «Єпархіальні Відомості» за 2010, 2011 рр.

У цьому нарисі мова піде про протоієрея Володимира Ковальського.

І ось нова зустріч з нашим старим знайомим, рівнянином-старожилом, 1925 р. н., – у мене в гостях Сергій Григорович Корнільєв.

Отець Володимир Ковальський

Привітавшись, мій гість мовчки кладе на стіл пакет, загорнутий в аркуш колись білого паперу, який пожовк від часу, на ньому – короткий напис: «Мій дідусь по маминій лінії Митрофорний протоієрей отець Ковальський Володимир Іванович».

Хвилина мовчання – біль стискає серце... пакет підписаний рукою нині покійної дружини Сергія Григоровича, моєї шкільної соучениці Тетяни Пилипівни Корнільєвої.

Давно зібрала вона світлини з різних періодів життя свого улюбленого дідуся, в родині якого виховувалась, ймовірно, ще в радянські часи, коли небезпечно було навіть згадувати, що належиш до священницького роду. Були то часи, коли переслідування священників носили форми публічного зневажання, моральних та фізичних катувань, позбавлення засобів існування, засудження до ув'язнення та концтаборів, позбавлення дітей та онуків права навчання у ВУЗах і т. ін.

Такий шлях пройшло разом з духовенством всього Радянського Союзу Волинське духовенство, таким шляхом пройшов і В. І. Ковальський.

Тетяна П. вірила, що її дідусь, настане час, згадають добрим словом.

Вона для нас з вами зберегла фотоархів свого дідуся – маленьку часточку з того, що під загрозою обшуків довелося спалити – так гірко думається про це сьогодні.

Поговорити б про отця Володимира з самою Тетяною П., почути спогади з її уст... – але не сталося... на превеликий жаль!

Авторка книги з Сергієм Григоровичем Корнільєвим, 1925 р.н.

І починається розмова наша з Сергієм Григоровичем, що розтягнулась на довгі години...

20 років життя Сергія Григоровича пов'язані із останнім періодом пастирського служіння отця Володимира, а потім майже 2 роки безпосередньої опіки над немічними вже отцем Володимиром і матушкою Ольгою Михайлівною, що жили в Рівному, в оселі подружжя Корнільєвих. Їх і поховали онуки на Тиннівському кладовищі на початку 70-х років ХХ століття.

Ми розглядаємо старі фотографії початку ХХ століття, у мене безліч питань, з яких чимало залишається риторичними...

Мені хочеться знати, якою людиною був отець Володимир, і я наївно питаю про це Сергія Григоровича, він посміхається і лаконічно відповідає: «Хорошою».

Я отямлююсь, приводжу в порядок думки, і ми розпочинаємо нашу подорож в початок минулого ХХ ст., зазираємо ще глибше, бо народився отець Володимир ще у ХІХ столітті, в далекому 1882 році в с. Річиця Рівненського повіту в родині священника отця Іоанна Ковальського.

Традиційно для родини священника, – розповідає далі Сергій Григорович, – Володимир Ковальський закінчує в 1903 році Волинську Духовну семінарію – зберглось фото того часу – випускника семінарії В.Ковальського – м. Житомир.

Усе життя Володимирі Ковальському притаманний великий потяг до знань, до освіти, на що будемо ще звертати увагу. Він мріє про навчання в Київській Духовній Академії. Але життєві обставини дозволять йому в 10-х роках ХХ століття закінчити тільки 2 курси цього учебного закладу.

У 1904 р. В. Ковальський одружується з Ольгою Михайлівною Абрамович – донькою священника. Висвячений у священники архієпископом Антонієм Храповицьким, він отримує перше призначення в селі Новосельця Заславського повіту, а згодом в селі Чепелівка Старокостянтинівського повіту на Волині. З 1912 року починається рівненський період життя пастирського служіння отця Володимира.

Володимир Ковальський, випускник Волинської Духовної семінарії, Житомир, 1903 рік

Родина Ковальських, Рівне, 1912 рік
(архів родини Ковальських-Корнільєвих)

почав діяти так званий «Сухарний завод», який працював для фронту постачальником хлібних сухарів. Військове відомство мало в районі залізничного вокзалу свою територію, де стояв «Сухарний завод», і на цій території було збудовано невелику дерев'яну церкву, яка отримала відповідно назву «Сухарна церква». Одночасно вона вважалась і станційною церквою у військовий час. Саме в

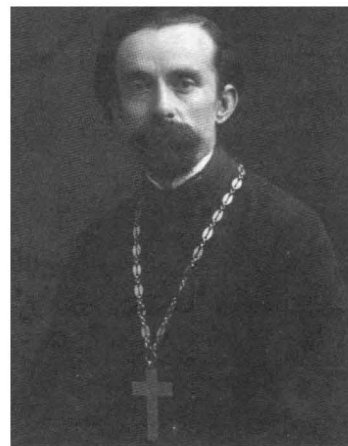
Митрофорний протоієрей В. Ковальський, станція Рівне-Ковель, 1914 рік (з архіву Ковальських)

У Рівне о. Володимир приїжджає із збільшеною родиною, в якій зростають дві доньки: Галина і Валентина. Дівчата розпочали шкільну освіту в Рівному, старша Галина навчалась в російській гімназії разом із моєю мамою Наталією Хоменко, і потім вони все життя підтримували дружні стосунки.

У той час от. Володимир в Рівному призначений Соборним священиком, повітовим наглядачем церковнопарафіяльних шкіл, але не тільки...

Були у нього й інші відповідальні душпастирські клопоти, про які варто детальніше розповісти. А саме.

У Рівному з початком Першої світової війни

цій церкві відправляв богослужіння отець Володимир. Ці обставини підтверджує фотографія з посвідчення отця Володимира як священика залізниці Рівне-Ковель: на ній збереглась печатка залізничної станції Рівне і напис чорнилами просто по фотографії: «Митрофорний протоієрей В. Ковальський, ст. Рівне, 1914 р.».

Ймовірно, це посвідчення було перепусткою в район вокзалу, повз який проходили військові ешелони і пораненим могла знадобитися допомога душпастиря.

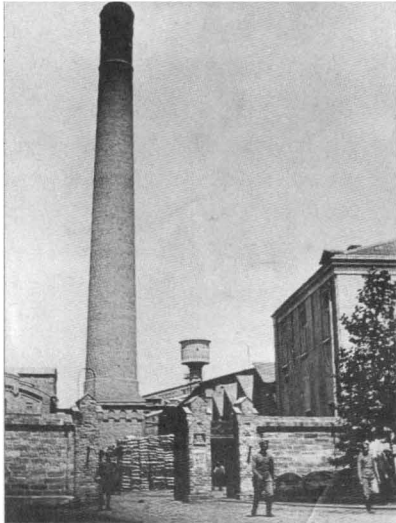
У цій іпостасі о. Володимир перебував до початку 20-х років ХХ ст.

За польської влади район Сухарної церкви з прилеглими вуличками зберіг в народі назву Sucharówka в пам'ять про минулі події, хоча пожежа знищила будівлі церкви і заводу на початку 1930-х років.

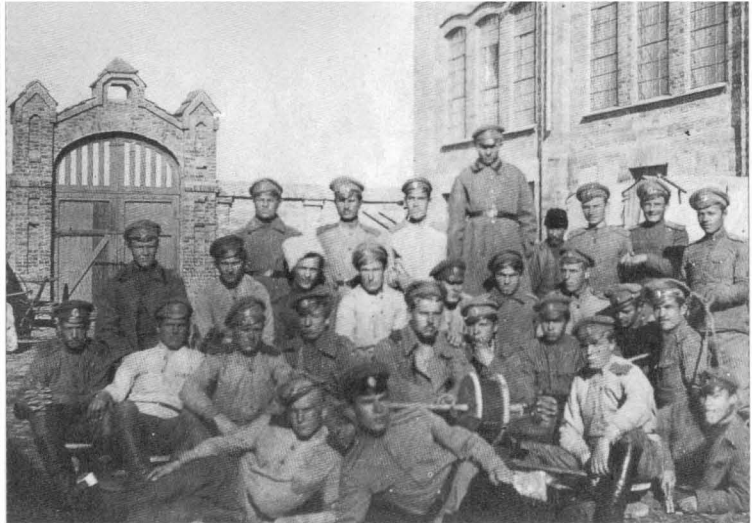
Можна нагадати, що в ті роки Рівне взагалі мало певний адміністративний поділ на райони: район військових казарм, до річки та мостів, носив назву «Воля», протилежний край міста з парком Любомирських і в'язницею – Грабник, а привокзальний район старожили між собою й досі іменують Сухарувкою... Цікаво, що й сьогодні можна побачити сліди діяльності Сухарного заводу: привокзальну площу в районі зупинок міжміських маршруток перетинають рейки залізничної колії, зарослі травою і глибоко вбиті в землю – ця колія вела до Сухарного заводу... – ось такий маленький екскурс в історію нашого міста.

Дружина Володимира Ковальського Ольга Михайлівна з доньками-гімназистками, Рівне, 1918 рік

Сухарний завод,
1910-1920 рр.

Біля території сухарного заводу
(з архіву Зеленко)

Отець Володимир і матушка Ольга з онуками
Тетяною і Наталкою, Дубно. 30-ті рр. ХХ ст.

Отець Володимир речно виконував свої обов'язки священнослужителя в Рівненських церквах, оскільки був людиною високої відповідальності. Але виникли ускладнення в стосунках з польською владою: він за своїми поглядами був монархістом, русофілом, у зв'язку з чим довгий час не міг отримати польського *obywatelstwa* (громадянства).

Цими обставинами пояснюється той факт, що на початку 20-х років отця Володимира переводять сільським священником на Луччину.

Нарешті, наприкінці 20-х рр. він отримав громадянство, і його службова кар'єра надалі складатиметься успішніше. Він буде призначений настояте-

лем церкви Різдва Богородиці в Крем'янці, стане членом Волинської Духовної Консисторії. А з 1 листопада 1934 року отець Володимир переїжджає з родиною в Дубно, куди його призначено настоятелем Іллінського храму.

Дубенський період життя досить довгий, тут родина переживає трагічні часи Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Тут у його родині виховуються внучки Тетяна і Наталка – доньки Галини.

На наступному фото ми бачимо всю родину отця Ковальського цього періоду – обидві фотографії 30-х років ХХ століття.

Родина Ковальських з дітьми та онуками, Дубно. 30-ті рр. ХХ ст. (з архіву Ковальських)

Цікаво, що в Рівному сьогодні проживає особа, дитинство якої пов'язане з Дубно 30-х – 40-х рр., овіяне дружбою з онуками отця Володимира Ковальського, сповнене згадок про доброго пастиря Дубенського Свято-Іллінського храму, куди ходили на недільні служби з мамою і бабусею... Ось як згадує ті часи Галина Олександрівна Салієнко.

Спогади дитинства

Ім'я отця Володимира Ковальського викликає у мене далекі спогади мого дитинства – відтоді життя моє перетиналося з родиною Ковальських, починаючи з 1937-38 року минулого століття і до кінця війни в Дубні, а далі з його нащадками до недавніх часів – поки живі...

Перші спогади – Богослужіння в Іллінському соборі, де настоятелем був отець Володимир (другим священиком був отець Сергій Квашевський, дияконом отець Леонід Гора з прекрасним, великого діапазону баритоном, а керував хо-

ром Василь Іванович Волченко). Отець Володимир - статний, красивий, так і стоїть перед очима на амвоні у Храмі. В ті часи в неділю, в свята ми ходили до церкви всією родиною – це надавало вихідним дням особливої святковості – ніхто не поспішав до якихось справ. Парафіяни шанували і любили отця Володимира.

Друга точка перетину – через мого дідуся протоієрея Серафима Молчановського, який мав в цей час парафію в селі Рачин, що 6 км від Дубна. Вони зустрічалися і на храмових святах в Дубні, Рачині і інших ближніх парафіях.

Я пам'ятаю, як до Рачина приїжджало багато священників. Яким урочистим і гарним було Богослужіння і як душевно потім всі спілкувалися. Отець Володимир був завжди привітним, доброзичливим. Бувала я з дідусем і «з візитом» у отця Володимира вдома. З ним жили його дочка пані Галина (вчителька) і дві внучки Тетяна і Наталка, з якими я разом вчилася, дружила.

Онуки – це фактично третя лінія нашого зв'язку. Коли я прийшла вперше до школи, то одразу опинилася за одною партою з внучкою отця Володимира Наталкою Лукашевич, і так ми просиділи разом до кінця війни.

Під час окупації школи працювали не регулярно, але ми спілкувалися постійно: бували одна у одній дома, гralися, вчилися і завжди в домі Ковальських була добра, тепла атмосфера, яку надихав отець Володимир – добрий, ласкавий дідусь.

До війни вони жили в гарному недавно збудованому для настоятеля будинку біля церкви, який більшовицька влада забрала під Будинок піонерів. Правда, поруч був старий великий будинок на декілька квартир, і там і досі живуть всі служителі Іллінського собору.

Коли в Дубні фронт затримався на шість тижнів, всіх мешканців або виселяли, або самі тікали – ось тоді наші шляхи розійшлися. Отця Володимира я більше не бачила, але з його родиною підтримувала дружні стосунки ще багато років. А отець Володимир залишився назавжди в моїй душі і пам'яті, як зразок мудрого, доброго пастиря».

Галина Салієнко, 1931 р.н.

Ми зустрічалися з Галиною Олександрівною для розмови про родину Ковальських.

Вона уважно розглядала фотографії, які приніс Сергій Григорович. Її увагу привернуло групове фото Дубнівського періоду 1938 року.

Як з'ясувалось, на фото закарбовані обличчя членів Дубнівського Православного Благодійного товариства, серед них отець Володимир з матушкою Ольгою і онуками, священники Дубнівської Благочинної з матушками, а ще відомий дубнівський меценат (поруч з отцем Володимиром в світському одязі) пан Харасажианс з дружиною (крайня зліва в першому ряду). Будучи заможними людьми, Харасажианс дарували значні суми на церковні потреби – отакі цікаві ознаки часу!

Отець Володимир з членами Дубнівського благодійного товариства. 1939 рік

Німецько-радянську війну 1941-1945 років родина Ковальських переживала в Дубно.

А вже перший повоєнний місяць червень 1945 року приніс велику біду в родину: 17 червня 1945 року 63-річного отця Володимира заарештовано, недовге слідство, таємні, нікому невідомі звинувачення і вирок – 10 років концтаборів суворого режиму. Горе охопило родину.

Надзвичайно активним борцем за долю отця Володимира, за встановлення справедливості, за його визволення і реабілітацію виявилась донька Галина. Вона написала безліч запитів, заяв, пояснень, врешті-решт добилась прийому у Генерального прокурора СРСР в Москві і, на диво, - перемогла! Отець Володимир провів в концтаборах тільки 2 роки і повернувся до родини в Рівне. Випадок абсолютно унікальний!

Пройдуть роки... і в 1956 році, в період перегляду справ осіб, засуджених за «контрреволюційну діяльність», Сергій Григорович Корнільєв – на той час старший ревізор відділу судів Управління Міністерства Юстиції, член Рівненського обласного суду – матиме змогу ознайомитись зі слідчою справою отця Володимира Ковальського. Виявилось, що його звинуватили в тому, що він був посібником німецьких окупантів,

зрадником Вітчизни, значить «ворогом народу...», а конкретно: виконав наказ німецької комендатури і поховав якогось німця на церковному цвинтарі. Можна подумати, що він міг відмовитись від виконання наказу! Адже по всьому місту були розклеєні листівки-попередження: «За невиконання німецького розпорядження – розстріл!»

Галина Олександрівна свідчить: «Так, дійсно, під час війни була німецька могила в церковній огорожі, стояв білий березовий хрест і лежала німецька каска, і діти з цікавістю бігали розглядати цю атрибутику...».

Хто він був, той німець, чому змусили православного священика його ховати – на ці питання ми не знайдемо відповіді.

Прийшла радянська влада – могилу біля Іллінської церкви зрівняли з землею, а отець Володимир мало життям не поплатився за цей епізод...

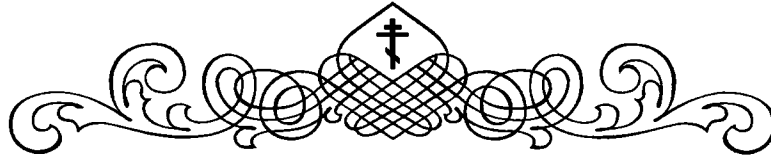
У момент арешту був він вже людиною похилого віку, навряд чи витримав би лагерні умови протягом 10 років. Врятувався з Божою поміччю, та ще й наважився на відчайдушний вчинок: привіз свій лагерний щоденник, який назвав, як колись Достоєвський, – «Записки из мертвого дома». Однак під тиском родини отець Володимир змушений був віддати вогню свої безцінні записки... Боялися!..

Працювати в Рівненській єпархії йому не дозволили, без своєї улюбленої діяльності пастиря себе не мислив, і поїхали вони з матушкою Ольгою на Житомирщину – в Коростень, де прослужив отець Володимир ще довгих 20 років.

Був він людиною сильною духом, цілеспрямованою, незламною, і ось в цей останній період свого служіння церкві, після всіх потрясінь, вирішив він здійснити мрію свого життя: домігся права здати екстерном іспити і закінчити курс Московської Духовної Академії. Потім представив в Академію науковий богословський трактат і отримав наукову ступінь кандидата богослов'я. Такі факти з біографії отця Володимира Ковальського викликають і подив і велику повагу!

Працював він на Житомирщині майже до останніх років життя, згадує Сергій Григорович і додає: «Тут і повінчав таємно і особисто нас з Тетяною в 1951 році – інакше в той час було не можливо!». У 1969 році отець Володимир отримав орден Святого Володимира III ступеня – це був останній рік його пастирської діяльності.

У 88 років відчув, що сили залишають його і потрібно вже погодитись на відпочинок. У 1970 році отець Володимир з матушкою Ольгою переїхали в Рівне в родину онуків Корнільєвих. 1971 року настав для нього вічний відпочинок.

Час і долі

«Єдиною мірою часу є пам'ять»

Владіслав Гжегорчик

Я продовжу розповідь про діяльність і долі священників Свято-Воскресенського Собору в період 40-50-х років ХХ ст. – у період тяжких випробувань, гонінь на церкву з боку радянської влади – аж до закриття Собору в 1962 р.

Якщо в попередніх публікаціях я спиралася на дані Рівненського обласного держархіву і окремі спогади рівненських старожилів, то в основу цих нарисів включено матеріали, надані мені нащадками рівненських священників тих років – 40-50-их рр. ХХ ст.

Мені уявлялося, що нинішній час, більш близький до того періоду, дозволить ще знайти живих свідків в особі дітей та онуків рівненських священнослужителів 40-х-50-х рр., які, можливо, зберегли сімейні архіви – документи і фотографії. Я не помилилася, на щастя, у своїх очікуваннях.

У пошуках мені допомагало багато рівнян, наближених до церкви в ті тяжкі роки і стійко прихильних до неї зараз – я висловлюю їм величезну подяку. Це Базуріни А.С. і Т.Я., Граєвська О.В., Зеленко Г.А., Качанко І.Є., Кондратьєва Е.А., Корнільєв С.Г., Лукашевич К.М., Марковська М.С., Масловська С.Е., Мельникова А.Д., Мицевич Л.П., Петриченко С.С., Калашник М.Б.

Ми знайшли рідних і близьких священників отця Володимира Піжицького, отця Костянтина Гаврилкова, отця Ананія Корнійчука, отця Григорія Коршуна та інших, вони переслали копії збережених в сімейних архівах документів з Києва, Дніпропетровська, Дрогобича, Рівного.., вони поділилися своїми спогадами, усними і письмовими...

З цих безцінних матеріалів вималювався єдиний образ священнослужителя: мудрого, освіченого, інтелігентного, відданого православ'ю до останнього подиху.

Про них, священнослужителів Рівненського Свято-Воскресенського собору кінця 30х - 50х рр., подальше наше Слово Пам'яті.

Отже, ми знаходимося напередодні 40-х р. ХХ ст.

Ще панує мир на Волинській землі, ще працюють школа (початкова) та гімназія під егідою Рівненського Православного Благодійного товариства (РПБТ), ще служить законовчителем у російській початковій школі при гімназії отець Георгій Тучемський, найдобріший духівник-опікун малюків – про це згадує сьогодні мешканка м. Рівне Світлана Петриченко (1930 р.н.).

Викладачі та учні II класу Рівненської початкової школи при гімназії РПБТ.
У центрі (зліва направо): О. Ніколаєва, о. Г. Тучемський, директор школи В. Сорокіна,
І. Куліш, З. Марчук. 1939 рік (з архіву С. Петриченко)

Це з її альбому – рідкісна фотографія 1939 року: серед учнів 2-го класу отець Георгій Тучемській, директор школи Віра Костянтинівна Сорокіна (кандидат богослов'я, закінчила в 1939р. у Парижі теологічний факультет університету, – згодом емігрантка, у 1960-х роках напише гірку книгу «Тернистий шлях»), вчителі школи: І. Куліш, З. М. Марчук, О. К. Ніколаєва ... і в куточку внизу – восьмирічна Світланка – це кадр з глибини людської пам'яті і часу!

Ще служить у російській гімназії законовчителем отець Іполит Ярмолович, про якого світлі спогади досі збереглися в середовищі рівненських старожилів.

Обидва священника служили і в Рівненському Свято-Воскресенському соборі.

Ще служить настоятелем собору протоієрей отець М. Яковлев...

Ще звучить під час богослужінь незвичайний густий бас протодиякона Д. Пундера, – згадує рівнянин С.Г.Корнільєв. Але вже згущуються хмари на обрії – наближається 17 вересня 1939 р., грядуть зміни...

Отець Володимир Піжицький

Починаючи з 1935 по 1948р. другим священиком Свято-Воскресенського собору служить отець Володимир Піжицький.

Переді мною лежать надзвичайно цікаві документи: автобіографія, написана рукою отця Володимира в 1963р., його послужний список (власноручний), документи про нагородження, призначення в нові місця пастирського служіння, фотографії - все це свідчення гідно прожитого життя пастиря, витоки якого у Рівному.

Ці документи переслала мені з Дрогобича (Львівська обл.) донька отця Володимира – Світлана Піжицька-Кальченко (1934 р.н.).

Не можу також промовчати про те,

Володимир Піжицький (1903-1988)

Весільне фото отця Володимира, 1925 рік
(з архіву Піжицьких)

бицькому музучилищі в ролі його педагога. І, нарешті, у мене – дрогобицький телефон Світлани Піжицької-Кальченко.

Мій дзвінок викликав у неї бурю емоцій і сліз!

Великою радістю позначилася для С. В. звістка, що у Рівному пам'ятають про отця Володимира, що є можливість увічнити пам'ять про того, хто був для неї світочем у житті, через публікацію в рівненському «Єпархіальному віснику».

На моє прохання Світлана В.

що пошуки слідів Світлани Володимирівни, яка була мені добре знайома в учнівські роки у Рівному, були найбільш складними і тривалими, тому що виїхали Піжицькі з Рівного в 1948 р. Мені було відомо, що вона закінчила в середині 60х р. консерваторію у Львові ..., а значить, треба шукати в педколективах музичних училищ, швидше за все в західному регіоні.

Припущення виявилось вірним. Шукали колишні рівняни, мої колеги по Рівненському музучилищу, в Тернополі, Львові тощо, а знайшли Світлану Володимирівну в Дрого-

В. Піжицький – студент Варшавського університету (з архіву Піжицьких)

написала короткі спогади, сповнені глибокого почуття, і прислала їх разом з документами сімейного архіву.

Звернімося ж до цих джерел.

У своїй автобіографії, написаній в 1963 р., протоієрей В. Піжицький розповідає, що народився він у родині священника в Житомирі в 1903 р. Початкову освіту здобув у Клеванському Духовному училищі (Рівненський повіт), потім навчався до 1924 р. в Рівненській російській гімназії. У 1925 році одружився.

Наступні етапи освіти – богословського напрямку: 1928р. закінчив Кременецьку духовну семінарію і в 1932 році – Богословський факультет Варшавського університету.

У сан священника висвячений Варшавським Митрополитом Діонісієм ще під час навчання в 1931р.

о. Володимир в родині батька – о. Антонія, Житомир, 1935 рік

З 1933р. був призначений законовчителем початкових шкіл в м. Рівне, а з 1935р. - штатним священником рівненського Свято-Воскресенського собору.

Отець Володимир тяжів до дітей, знав дитячу душу, любив дітей...

Наприклад, в жорстокі голодні воєнні роки, роки нацистської окупації, з ініціативи отця Володимира влаштовувалися дитячі свята в сім'ях парафіян Свято-Воскресенського собору, – з радісними веселощами і скромними обідами: діти не повинні перебувати в страху і зневірі, вважав отець Володимир – такий був його досвід законовчителя. І в мене, і у Світлани Володимирівни, і у нашої подруги дитинства рівнянки І. Качанко навіть збереглися старі фотографії тих дитячих свят.

Настільки ж добрим, уважним був отець Володимир по відношенню до своєї пастви, до нього як духівника тяглося багато рівнян - за порадою, за співчуттям, за підбадьоренням ...

Духовенство і парафіяни біля Рівненського Свято-Воскресенського собору:
1 ряд – в центрі отець М. Яковлев (настоятель собору), поруч – М. Носаль
(настоятель Свято-Успенської церкви), крайній праворуч – отець Володимир
Піжицький, 30-ті роки XX століття (з архіву Піжицьких)

І так – до 1948 р., коли отець Володимир буде призначений благочинним Здолбунівського р-ну та настоятелем Свято-Катериненської церкви міста Здолбунова.

У 1953р. отець Володимир з родиною переїхав до Львова: з 1955 по 1961р. був настоятелем Свято-Михайлівської церкви у Львові. Це був важкий період його життя, розповідає Світлана Володимирівна.: в КДБ намагалися схилити настоятелів церков стати інформаторами, що для отця Володимира було абсолютно неприйнятно.

Світлана Володимирівна згадує, як батько повертався з «бесід» в КДБ під ранок, блідий, змучений, але твердий у своєму рішенні не здаватися; як часто «бесіди» проходили дві доби – і тоді вони з матір'ю з тривогою чекали: чи повернеться? Чи не від цих переживань передчасно зійшла в могилу Валентина Іванівна, дружина от. Володимира?

Не зламавши мужності отця Володимира, з посади настоятеля його перевели другим священиком Свято-Юр'ївської церкви м. Львова, де він і закінчив своє пастирське служіння.

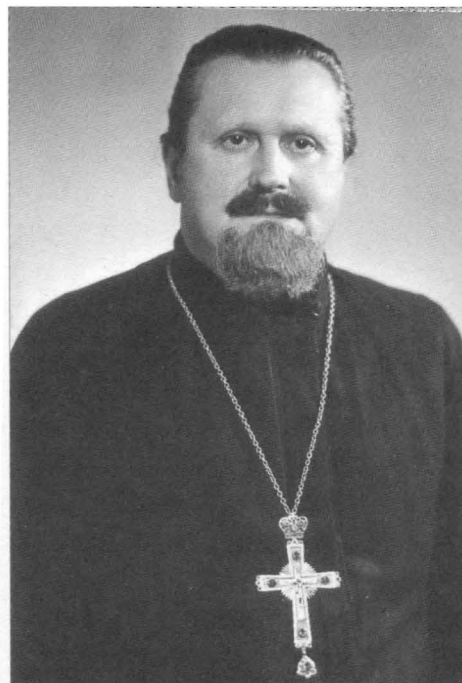
Цей шлях служіння церкві освіченого, бездоганного в духовному світі священика відзначений був багатьма церковними нагородами: скуфії в 1933р., Камилавкою в 1935р., Золотим наперсним хрестом в 1937р., Протоієрейством в 1939р., митрою та ін.

Отець Володимир пішов з життя в 1988 р. Його відспівали у Свято-Юр'ївській церкві – останньому оплоті його служіння – і поховали у Львові на Янівському цвинтарі.

Він залишив по собі вдячну пам'ять у прихожан і у своєї доньки Світлани.

Ось як вона про нього згадує:

«Перші мої усвідомлені спогади про тата, коли він був законвчителем у рівненській гімназії ... Я з нетерпінням чекала його приходу після занять. Поба-

Протоієрей Володимир Піжицький,
Львів, 1953 рік (з архіву Піжицьких)

Отець Володимир з донькою Світланкою, Рівне, 1935 рік (родинний архів С. Піжицької)

чивши його здалеку, я летіла назустріч, щоб зависнути на шиї.

Дуже його любила, він для мене був уособленням чесності, порядності, справедливості, батьком і другом, наставником, зразком для наслідування.

Часто садив до себе на коліна і розповідав різні біблійні історії та притчі, я слухала його, затамувавши подих. Такі хвилини для мене були великим одкровенням і щастям. Людина високого розуму, прекрасної освіти, глибоко інтелектуальний і толерантний, він відзначався великою скромністю і демократичністю.

Про це свідчить такий факт: у свій день Ангела (на Володимира) він їхав у м. Київ, щоб помолитися там у Володимирському соборі своєму покровителю, так як не любив гучних урочистостей, вшанувань.

Його дуже любили діти в школі, де він викладав в молодших класах, а також парафіяни, яких він завжди готовий був вислухати, поспівчувати, дати мудру пораду.

Подовгу, після служби, він залишався в оточенні людей, спілкувався з ними. Приходили за порадою і до нас додому, і він нікому не відмовляв у спілкуванні. В зрілому віці я завжди користувалася його порадами і підтримкою в критичні моменти життя.

Коли не прийняли мої документи для вступу в консерваторію (через соціальне походження), хоча я блискуче закінчила училище (отримала диплом з відзнакою та рекомендацію для подальшого навчання), він поїхав до Києва в Міністерство відстоювати моє право на вищу освіту.

Багато чого ще можна згадати ...

У мене залишилися теплі спогади про Нього, як про найближчу для мене людину, наставника, світоча, який висвітлював мій життєвий шлях».

Кальченко (Піжицька) Світлана Володимирівна

Отець Костянтин Гаврилков

*На старих фотографіях всі молоді,
На старих фотографіях мертві сміються...*

Ліна Костенко

Протоіерей отець Костянтин Гаврилков – священик, доля якого недовгий час була пов'язана з Рівненським Свято-Воскресенським собором в середині 40-х р. ХХ ст. Доля ця відображає трагедію часу, тим і цікава. Рівнянин за походженням, він готувався стати священиком на рідній землі. У середині 30-х навчався і закінчив факультет теології Варшавського університету.

Знаменно, що в Рівненському Свято-Воскресенському соборі священики в основному були вихованцями

Протоіерей Костянтин Гаврилков
(1908-1973)

Варшавського університету, отримуючи там чудову богословську освіту: і отець М. Рогальський, і отець М. Яковлев, і отець В. Піжицький і, нарешті, отець К. Гаврилков.

Навчався о. Костянтин разом з іншим рівнянином з потомственої духовної родини – Д. Мельниковим. Їхні сім'ї близько товаришували, з усіх членів цих двох родин на сьогодні залишилася в

З товаришами по Варшавському університету

о. К. Гаврилков серед учнів комерційного училища, Варшава (з архіву Гаврилкових)
живих лише донька – Мельникова Алла Дмитрівна. Вона й розповідає про події того часу.

Гаврилкових і Мельникових у Варшаві застала війна, повернутися в Рівне вдалося лише в 1945 р., після її закінчення.

о. Костянтин поспішає у справах на «таксі» 30-их рр. ХХ ст. (з архіву Гаврилкових)

о. Костянтин з дружиною і друзями, Варшава, 30-ті рр. ХХ ст.

Шлях повернення був нелегким: добиралися «на перекладних» - з зупинками ... Мельниковим вдалося доїхати швидше, слідом повернулися Гаврилкови.

Ось в цей час, на початку 1945р., от. Костянтин, за словами Алли Дмитрівни, став священником Рівненського Свято-Воскресенського собору. Служив разом з от. В. Піжицьким, та його братом от. Олександром Піжицьким, який був протодіяконом.

У цей період в Рівне був призначений і отець Ананій Корнійчук – служили всі разом.

У 1946 р. трапилася біда: отець Костянтин був звинувачений в антирадянській діяльності (нібито в проповіді відгукнувся негативно про Сталіна?!), хоча таке навряд чи могло статися.

Він був заарештований, засуджений до 10 років таборів – опинився на Печорі... Повернувся в Рівне і був реабілітований лише після смерті Сталіна в середині 1950-х рр., але на пастирську діяльність у Рівному ця безвинно постраждала людина вже розраховувати не могла.

Отець Костянтин Гаврилков (крайній праворуч на задньому плані)
в концтаборі після звільнення. 1956 рік

Отець Костянтин погодився на парафію в Рязані і поїхав туди з дружиною та донькою, щоб більше ніколи не повернутися в свій маленький рідний дім на околиці Рівного – в Тютьковичах.

Про цю сім'ю пише в своїх спогадах Алла Дмитрівна Мельникова – друг родини Гаврилкових.

«Спогади повертають в глибину ХХ століття. Ми повернулися в Рівне до бабусі 8 листопада 1944 року. Трохи пізніше, думаю, в 1945р. тато повідомив, щодо Рівного приїхав Костянтин Михайлович Гаврилков - однокурсник батька у Варшавському університеті на теології. Отець Костянтин був призначений священником у Воскресенський собор. Повернулися вони з донькою Ксенією і оселилися в с. Тютьковичі, що примкнуло до самого міста. Жили в маленькому будиночку, близько річки Устя. Ми часто бували у них в гостях, і я близько потоваришувала з Ксюшею, хоча вона на 3-4 роки була старша за мене.

Весь 1944-й і 1945-й рр. до 1 вересня мама водила мене в собор. Дияконом там служив отець Олександр Піжицький, з ним була знайома моя мама. Одного разу на хрещення отець Костянтин провів богослужіння на березі Усті. Було безліч парафіян і ми з мамою і її тітками. Я добре пам'ятаю, як отець Костянтин освятив води Усті і ми брали з неї святу воду. Втім тоді Устя

була чистою, добре було видно дно. На жаль, тепер цього не скажеш ...

З 1946 року мама перестала водити мене в собор. Її попередили вчителі, що це зашкодить батькові, який працював учителем у школі. Але з Ксюшею ми бачилися досить часто. Не пам'ятаю в якому році до нас прийшла господиня будинку в Тютюковичах і повідомила, що сім'ю Гаврилкових вивезли до Сибіру на 10 років. Хтось написав донос до органів на отця Костянтина, тоді це було в моді. Через 10 років вони повернулися, тому що в Млинові у отця Костянтина жили родичі. А через короткий час вони виїхали назавжди в Рязань, де отець Костянтин отримав парафію. Ксюша в Києві вступила до інституту і вийшла заміж. З чоловіком вони закінчували один факультет (щось пов'язане з документальними зйомками).

У Києві Ксюша народила двох доньок, старшу Кіру і молодшу Ніну. Кіра закінчила психологічний факультет педінституту, а Ніночка в університеті факультет, пов'язаний з фізикою та електронікою.

До Ксюши я їздила в гості кілька разів, але на жаль вона важко захворіла і померла. Ніночка була тоді в 4 або 5-му класі, жили вони на Борщазівці.

У Рязань до отця Костянтина та Олени Гаврилівни я їздила кілька разів. Одного разу там гостювала Кірочка, і ми разом з'їздили в с. Константиново на батьківщину Єсеніна. Дуже шкодую, що ні разу не була в церкві, де служив отець Костянтин.

Служба тоді починалася о 5 ранку за наказом влади, і отець Костянтин жалів мене піднімати о 5 ранку. Один раз в Київ Олена Гаврилівна прийшла, коли я у Ксюші гостювала, вона мене вперше в моєму житті повела до Бабиного Яру. На жаль, після смерті Ксюши я до Києва більше не їздила.

Будиночок в центрі Рязані знесли, і Гаврилкови отримали квартиру, точніше – Олена Гаврилівна.

Отця Костянтина вже не було, він помер в Прибалтиці, де відпочивали вони всією родиною, звідти його тіло перевезли до Києва (на кладовище на Борщазівці, а через кілька років поруч поховали Ксюшу.)

Олена Гаврилівна в новій квартирі незабаром померла, ховала її в Рязані Кіра. За могилою доглядають парафіяни. Про це мені написала Олександра Євгенівна, сусідка О.Г. (Співала в хорі храму і викладала в теологічному училищі). Ми з нею довго листувалися. Вона випадково в листуванні Олени Гаврилівни знайшла мою адресу, зрозуміла, що я близька до цієї родини, і я... отримала від неї листа і дізналася про смерть О. Г. Дуже боляче, коли за горизонт йдуть роки, а з ними – дорогі люди».

Мельникова Алла Дмитрівна,
листопад 2011 р.

У квітні 2012 року Алла Дмитрівна Мельникова пішла з життя.

Спогади Алли Дмитрівни викликали у мене палке бажання спробувати знайти нащадків отця Костянтина і через них дізнатися більше подробиць про його долю.

І знову пошуки ...

Велику допомогу в цій справі надав мені внучатий племінник отця Костянтина (родом з Млинова, онук рідної сестри отця Костянтина, що живе в Києві) - теж Костянтин. Саме він розшукав в Києві координати рідних онучок отця Костянтина - Кіри та Ніни, і зв'язав мене з ними.

Як і в попередніх випадках, моя перша телефонна розмова зі старшою онукою Кірою В. Гаврилковою виявилася бурхливо емоційною.

Її перша реакція була відразу ж приїхати в Рівне, на батьківщину діда, де його пам'ятають, але де їй бувати не доводилося, постояти на богослужінні в храмі, де служив улюблений дід, поблукати вулицями міста, вклонитися місцю, де стояв колись будинок Гаврилкових ...

Незабаром я отримала від Кіри В. її письмові спогади, написані на моє прохання, в основі яких розповіді дідуся, бабусі, мами про минуле родини ...

Вона ж прислала мені цікавий документ – інтернет-довідку з сайту Свято-Тихонівського православного університету – витяг з рубрики «Новомученики і сповідники російської православної церкви ХХ століття», в якому простежено весь шлях отця Костянтина, а також вказівку на літературу, в якій згадується ім'я отця Костянтина:

- Ніввер А. «Православні священнослужителі, богослови і церковні діячі російської еміграції в Західній і Центральній Європі» (1920-1995р.).

- Біографічний довідник М. Російський шлях. Париж. УМСА-Press, 2007.

Читаючи спогади Кіри В., зайвий раз переконуєшся, що наївність порядних, довірливих, чесних людей, їх ностальгічні настрої часто приводили до прийняття помилкових рішень: так, перебуваючи у Відні (після Варшави) в період II світової війни, отець Костянтин міг залишитися там, будучи кліриком Польської Православної церкви, і забезпечити своїй родині спокійне життя, але він піддався на вмовляння представників радянських органів (під час радянської окупації Австрії), прийняв радянське громадянство, перейшов до Московської Патріархії і вирішив повернутися на рідну землю (в Рівне), а звідти шлях його виявився прямим – в Печерські табори ... На жаль!

Так само вчинив і син волинського письменника Олександра Кондратьєва і з тими самими наслідками, така ж доля сина рівненського священника отця Іполита Ярмоловича: з Праги – в Тюмень ...

Табори, табори ...

Кіра В. розповіла мені, що за життя її бабуся зберігала листи отця Костянтина з Печерського табору, де майже 10 років провів він між життям і смертю; листи, в яких розповідалося про те, як намагався він спочатку допомагати співтаборникам духовно, як священник, а потім прийняв на себе і роль цілителя фізичних страждань, позначившись фельдшером.

Судячи зі спогадів Кіри В., нелюдські випробування не зломали особистість отця Костянтина, повернувся він такою ж світлою, життєрадісною людиною, як і раніше готовим служити людям...

Втім, послухаємо саму Кіру В.:

«Спробую розповісти про одного з найулюбленіших моїх людей, мого дідуся Гаврилкова К.М. Це дитячі спогади, але дуже світлі і теплі, як щасливе дитинство, з якого виростили ми всі.

Я народилася в Рязані, де в той час жили мої бабуся з дідусем. Це був дерев'яний будинок в центрі Рязані на три входи і три сім'ї, з невеликим садом, в якому росли квіти і багато яблунь. Найбільше мені запам'ятався гамак, під кущами жасмину, де вдень відпочивав дідусь, а я каталася, як на гоїдалці. В загорожі під вікнами кухні жили в різний час кури або індички, а в будинку - кішки Басі. Літні й іноді зимові канікули я, як правило, проводила в Рязані.

Бабуся Гаврилкова Олена Гаврилівна готувала різні смакоти, а дідусь розважав мене тим, що брав мене з собою на роботу до церкви Бориса і Гліба біля рязанського Кремля. Це було завжди свято, тому що по дорозі ми, як він казав, «гуляли». Ми заходили в магазини, купували мені іграшки, морозиво, тістечка і т.п. У церкві я чи стояла біля жінки, яка продавала свічки та інші церковні приналежності, або, що мені завжди дуже подобалося, спостерігала за хрестинами малюків. До хрестин я була причетна ще й тому, що дідусь доручав мені надягати блакитні чи рожеві стрічки на хрестики для дітей (це була моя «робота»).

До служби він ставився дуже відповідально. Мене вже тоді вражало те, що він виходив з дому о 4 ранку на ранкову службу, повертався додому о 12-ій, 2 години відпочивав і знову йшов на роботу до пізнього вечора.

У будинку часто бували прийоми - багато людей, в основному прихожан, які дуже любили отця Костянтина за його веселу вдачу, цікаві проповіді і готовність завжди прийти на допомогу. Пік подяки я відчувала в кінці серпня на Спас, коли будинок був завалений фруктами та медом.

У мене, як піонерки, в той час були змішані почуття: улюблений дідусь - священник, і атеїстична пропаганда, що засіла в голові, завдяки школі. Потрібно сказати, що дідусь дуже мудро і дбайливо ставився до цих моїх переживань і ніколи не нав'язував віру в Бога. Взагалі, за великим рахунком, він був світською людиною, розумним, з хорошою освітою (Варшавський університет, богословське

відділення). В окремій кімнатці в маленькому літньому будиночку в саду зберігалися стопки журналів «Наука і релігія», «Новий світ», «Іноземна література», не рахуючи великої бібліотеки з підписними виданнями в будинку. Все це читалося і містилося в проповідях, тому всі парафіяни дуже любили його слухати під час служби.

Також обережно, як і про релігію, мені майже нічого не розповідали про минуле, про те, що дідусь служив у Польщі, в Сосновці, у Відні, про перебування в сталінських таборах на Печорі.

З якихось уривчастих фраз і з розмов з різними людьми у мене склалася, можливо, неправдива картина життя моєї сім'ї.

Костянтин Михайлович народився в селі під Млиновим. Знаю про двох сестер – Марію (яка під час війни переїхала в США) і Ніну, яка жила в Млинові. Не знаю, як дідусь потрапив до Варшави, де навчався у Варшавському університеті.

Зі спогадів про Сосновець – німецька окупація Польщі ... На залізничній станції в одному з вагонів, що прямували до Німеччини, були живі черепахи. Вони розповзлися з вагона і люди їх збирали і ховали в сараях. У діда в сараї їх було багато і ними харчувалися. Бабуся розповідала, що це було дуже смачно, воістину, бенкет під час чуми!

У 1974 році ми з мамою, Гаврилковою Ксенією Костянтинівною, були в Сосновці (це її дитинство), бачили маленьку симпатичну церкву і будиночок при ній, в якому вони жили під час війни і навіть розмовляли з жінкою, яка пам'ятала їх перебування там.

Найбільше моя бабуся жаліла про те, що дідусь наполіг на від'їзді після війни з Відня, де у них був будинок, у дідуся – прихід і вони знали дуже багато про те, що відбувається в Радянському Союзі.

Отець Костянтин Гаврилков з родиною, Відень, період Другої світової війни (з родинного архіву)

Зі спогадів про Відень. ... Коли радянська армія взяла Відень, почалося мародерство. Солдати намагалися пограбувати і дідусів будинок, але він убрався в рясу, вийшов до них, поговорив і перехрестив. Вони попросили благословення і пішли.

У 1945 році сім'я повернулася на Батьківщину, до Рівного. Дідусь наполіг на цьому, а бабуся ридала всю дорогу в поїзді (вони знали про те, що коїться в Союзі, про табори, НКВД та інше). У Рівному дідуся заарештували, перевезли до Києва і тримали в підвалах Жовтневого палацу. Бабуся з мамою жили в районі площі Перемоги та носили йому передачі, продаючи все, що при-

везли з собою із Австрії. Потім його заслали на Печору, в сталінський концтабір, дали 10 років за перебування на ворожій території і за участь у переговорах церкви про якнайшвидше закінчення війни. Про табірний період я знаю лише те, що дідусь працював фельдшером, жив в окремому будиночку, а не в бараку, що допомогло йому вижити.

Я пам'ятаю, як вечорами в Рязані він слухав радіо «Свобода», де читали глави з роману А. Солженіцина «Архипелаг Гулаг» і говорив про те, що насправді все було ще набагато страшніше, ніж там описано.

Після звільнення з табору йому не можна було жити і працювати у великих містах. Він отримав призначення в Сасово, Рязанської області і через деякий час став протоієреєм в Рязані. Неодноразово йому пропонували співпрацю з КДБ і навіть – служити в російській православній церкві в Австралії, одночасно працюючи на органи. Він відмовився. Був ще один арешт і тюрма, але я не знаю за що і чому. Знаю тільки, що у його доньки, моєї мами, були проблеми зі вступом до гуманітарного вузу, і їй довелося вчитися в Київському політехнічному інституті.

Кожна зустріч із дідусем була святом. У мене були канікули, у нього відпустка. Ми їздили на море: в Крим (Євпаторія, Ялта, Феодосія) або на Кавказ (Гудаута, Сухумі, Піцунда, Гагри, Батумі). Дуже мені подобалося подорожувати на теплоході по річках Ока і Волга.

Останній відпочинок був в Прибалтиці, в Калгарі, і закінчився трагедією: там він помер від інсульту в 1973 році. Мама з бабусею перевезли і поховали його в Києві.

Незважаючи на всі випробування, він дуже любив життя, доньку, онуків, любив смачну їжу, коньяк. У хорошому настрої співав: «Взвейтесь соколи орлами, полно горе горевать!». Він був щедрим у всьому, благородний і великодушний. У сім'ї його звали Кот, маму Кицею, так по-домашньому, тепло, затишно. По суті, він був дуже хорошим психологом і коли я поступала на психологію, думала про нього, про продовження його справи - допомагати людям».

Гаврилкова Кіра Володимирівна (онука)

Молодша з онук отця Костянтина Ніна В. передала мені приголомшливу реліквію – копії листів отця Костянтина з Печори за 1951р. На щастя, отець Костянтин не позбавлений був права листування!

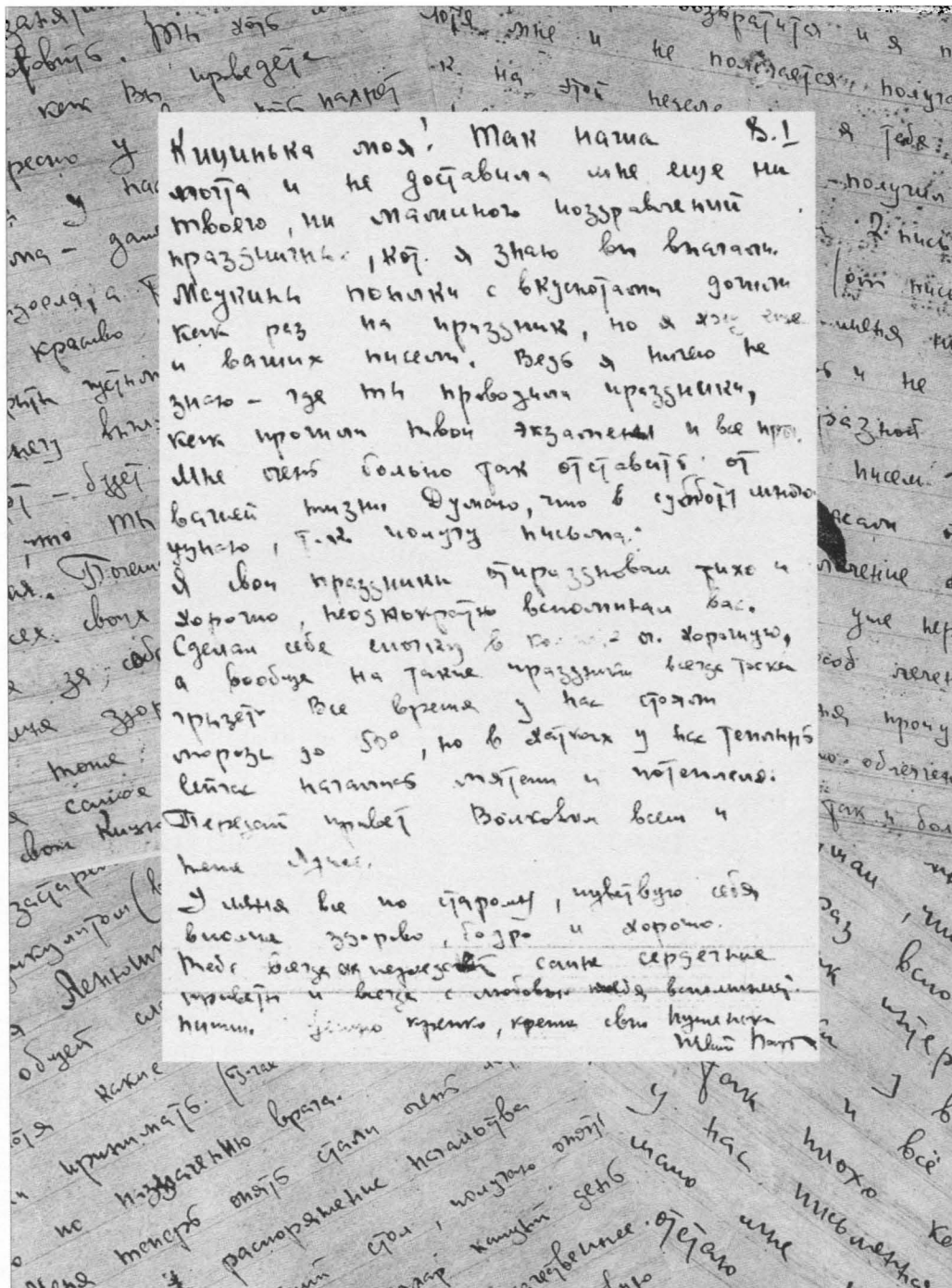
Дбайливо зберігаються нащадками пожовклі, напівзотлілі листочки зі шкільного зошита, і свідчать вони ... - ні, не про жахи табірної життя, про це, природно, писати було неможливо! - Про велич людського духу: про смирення, багатотерпеливість, прагнення допомогти ближньому, про глибоку стурбованість долею дружини і дочки, які залишилися без всяких засобів до існування, тому що дружину-вчительку, звичайно ж, одразу звільнили з роботи зі школи ... листи окремо адресовані дружині

7.1.51
Ромеїво. Христ
12г. пош.

Кличалька моя любима.
 Вчора - в суботу, як раз перед святим
 солов'яковим - утником с невеличкою
 елочкою, ми принесли два писма от
 тебе - одне с 10. XI 50, где ти пишеш
 о згаданом закази конверте и второе
 с поздравитальной открыткой с 21. XI 50.
 Эти твои два писма я помню пог
 елку - как поздравок от тебя и от
 Мажки. Делит желание познати ч от
 самой Мажки пидб писмо, но видно
 писма где то загубились, т.к. знаю
 наверное, что Мажка без твоей и
 поздравляла с праздниками и с
 науднаючи зтем роженем на 14. I 51.
 (мне исполнился ровно 43 года).
 Я очень заинтересована тем конвертом.
 И пошу можно не бдб обратном
 адресу, когда железных писем без обр.
 адреса не принимают. Шко не поминать
 Маше мажма да рудсно.
 -бу было да рудсно.
 у меня все по чарому. Работам
 много, рано по потам, но кривик
 Тем об спадб всего, когда едб к
 рау возможностб. Там перепутал
 не много писем, т.к. пишу по-
 каюно « ти с кем не есорвав,
 а все это того деню, но каково оубо
 време. Мажку и Мажку
 в око пдб

Тот конверт
 был, было так
 видно, куда
 попал вас и
 что в. Гасов
 писал и
 может бдб
 из Кутвей
 знает как
 как
 леодубе,
 от то
 а едзб.
 где о
 нет писем.
 Мажке, от
 паде ти с
 кем о
 1,9 то
 и

б прятно
 писем
 иуна -
 роман,
 бдб дб.
 иуна и
 иуна и
 иуна и

Листи о. Костянтина до дружини і доньки зі сталінських концтаборів, Печора. 1950-51 рр.
 (з родинного архіву онуки о. К. Гаврилова – Кіри)

і дочці - кицюні, яка в тому році закінчувала середню школу. Він пише часто, як сам підкреслює, «мінімум 2 рази на тиждень», знаючи, що далеко не всі листи дійдуть до адресатів. Він просить дочку надсилати йому щотижня зведення її оцінок, розповідати про події шкільного життя, обов'язково брати участь в шкільних вечорах, веселитися ... - він піклується про стан духу дівчинки - дочки «ворога народу», він підтримує її мрію поступити в університет, мрію, яка, звичайно, не змогла здійснитися, бо дітям священників, та ще і репресованих, двері в університет були наглухо закриті.

Він запевняє в листах дружину, що: «почуваю себе чудово, харчуюся відмінно, здоровий і бадьорий, що клімат цьому сприяє – адже за вікном прекрасні краєвиди – засніжені ліси і гори і всього лише ... мінус 50!».

Так випадково прослизає в листі повідомлення про ці мінус 50! Дякує дружині за надіслану теплу куртку, але благає її не відривати від себе грошей на посилки. Єдине, про що він просить: «Пришли куті та сухофруктів на узвар до Святвечора... Адже того вечора мені виповниться 43 роки і так хочеться, щоб повіяло атмосферою рідного дому ... ».

Всі листи датовані не тільки числами, а й годинами – всі вони написані пізно вночі, коли настає особистий час каторжанина ...

Ночами ж відбувалися і багатогодинні бесіди «з друзями Грабніковськими» – так закодовано позначаються нічні допити (від слова «Грабник», – частина околиці м. Рівне, де знаходилася в'язниця і управління НКВД – тут вже ніяка цензура не здогадається!).

«Вчора вночі 7:00 розмовляв з Грабніковськими, про Тебе говорили теж, передають привіти ...», - пише отець Костянтин дружині.

Так відкривається таємна завіса табірної життя, де панує відома система спроб схилити до доносів про настрої співтабірників.

І мимоволі приходять на думку слова зі спогадів онуки отця Костянтина – Кіри: «Дід казав, що в сталінських таборах було набагато страшніше, ніж описував О. Солженіцин» ..., але в роки перебування його в таборі рідні про це не повинні були знати.

Так доля однієї людини стала віддзеркаленням цілої епохи.

Отець Ананій Корнійчук

Як вже говорилося вище, отець Ананій Корнійчук приїхав до Рівного в 1944 році, через рік, 30 березня 1945 року, резолюцією Єпископа Волинського та Рівненського Миколи призначений настоятелем Рівненського Свято-Воскресенського собору, Благочинним Рівненського району та Секретарем Єпархіального Архієрея по Рівненській області.

Такі подробиці ми черпали з документів, люб'язно наданих родиною (дітьми) отця Ананія.

Мені вдалося зв'язатися з доньками отця Ананія – Аллою Ананіївною і Таїсією Ананіївною.

Алла Ананіївна, яка жила в Рівному до осені 2011 року, дуже прихильно поставилася до ідеї висвітлити діяльність отця Ананія під час перебування його настоятелем Рівненського Свято-Воскресенського собору. Ми зустрічалися і розмовляли з нею кілька разів, вона ж (зі своєю дочкою Наталією) зв'язала мене з молодшою сестрою Таїсією, яка живе в Дніпропетровську, де закінчував свій пастирський шлях отець Ананій і де зберігалися його послужні документи.

Алла Ананіївна раділа, що прочитає про батька в Рівненських Єпархіальних Відомостях, але цьому не судилося статися: вона померла восени 2011 року, через місяць після наших зустрічей.

Сестра ж її, Таїсія Ананіївна, прислала мені копії послужних документів отця Ананія, написала спогади про рівненський період життя сім'ї, про батька.

З документів випливає, що отець Ананій Корнійчук, родом з селян Тернопільської області; закінчив 7 класів Польської народної школи в 1922 р.; Кременецьку духовну семінарію в 1927 р.; в 1933 р. висвячений на священника; служив у Волинській Єпархії до 1944 р.

У 1945-1948 рр. був настоятелем Рівненського Свято-Воскресенського собору.

Протоієрей Ананій Корнійчук
(1902-1994)

Отець Володимир Піжицький, настоятель Собору отець Ананій Корнійчук,
диякон Олександр Піжицький, Рівне, 40-ві роки XX ст.

Потім переведений в м. Дубно настоятелем Іллінського Собору і Благочинним Рівненської області.

З 1952р. переведений до Дніпропетровської Єпархії. У пам'яті рівнян лишився як дуже представницький священик, як активний громадський діяч, що збігається з документальними свідченнями.

Наприклад, цікавим є документ, який повідомляє, що під керівництвом отця Ананія Корнійчука в 1944 році організований серед прихожан собору збір коштів до фонду Червоної Армії (сума 446 тис. руб.) – за цю акцію отець Ананій отримав особисту подяку Сталіна. За патріотичну роботу (виступав з патріотичними промовами) представлений до нагороди медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Ці відомості підтверджені даними Рівненського обласного державного архіву.

Зібрані в особистому архіві документи яскраво характеризують отця Ананія як людину, що скрупульозно, педантично ставилась до своїх обов'язків. Так, збереглося посвідчення з Москви від 24 січня 1945р., що стосувалося поїздки на Помісний собор Руської Православної церкви, і указ Єпископа Миколи зробити доповідь про цю подію рівненським священнослужителям!

Зворушливо, але в документах збережена навіть програма духовного концерту на честь членів і гостей Помісного собору Руської Православної церкви від 6 лютого 1945р. у великому залі Московської державної консерваторії. Серед виконавців – Патріарший хор під орудою В. Комарова, такі видатні солісти як Іван Козловський, М. Михайлов та інші...

Ось так збережений архів повертає нас в період, що вже став історією.

Не менш цікаві спогади доньки отця Ананія - Таїсії. Вони свідчать про ту атмосферу, яка оточувала отця Ананія на посту настоятеля Собору, про його вміння групувати навколо себе однодумців ...

Познайомимося ж з ними ...

«Ці мініатюри відносяться до Рівненського періоду.

Історія 1

У період, коли мій батько був настоятелем собору, зимовими вечорами в нашому домі збиралися отець Володимир Піжицький з дружиною,

Хресна хода по центральній вулиці Рівного, 40-ві роки (з архіву родини Корнійчуків)

диякон Олександр Піжицький з дружиною, Надія Єфремівна (Охримівна) – регент собору, вона ж до війни – колишня актриса. Частим гостем була хористка собору Анастасія (якщо не помиляюся – Михайлівна). Це була жінка приблизно 42-43 років з хвилястим рудим волоссям, яке вона заплітала в косу, що сягала щиколоток.

Третій священник, отець Георгій, рідко приєднувався до нас, тому що жив на квартирі в стороні від собору.

На цих вечорах читали улюблені розділи з книг. Безумовно, всі воліли слухати Надію Охримівну. Читала вона незрівнянно. Вона своїм читанням могла викликати і сльози, і сміх, і тугу, і задуму.

Мені запам'яталася назва однієї з книг – «Серце царевича». Часто читали історичні романи.

Історія 2

Другий спогад мене повертає в 1946 рік. Хрещення. У цей день тато дозволив мені не піти до школи. Як виявилось потім, майже всі мої од-

Отець Ананій Корнійчук – у центрі, на першому плані ліворуч – диякон Олександр Піжицький, Рівне, молебен біля Свято-Воскресенського собору, 40-ві рр. XX ст. (з архіву родини Корнійчуків)

Отець Ананій Корнійчук з друзями і членами родини, Рівне, 40-ві рр. XX ст.
нокласники теж не прийшли на заняття. Після освячення води на річці, прийшовши додому, ми зіткнулися з посильним зі школи, який передав вимогу директора з'явитися моєму батькові негайно в школу. На що батько відповів: «Сьогодні у нас в домі свято і я прийду завтра».

На наступний день всім учням було влаштовано допит: на якій підставі кожен з учнів не з'явився на заняття?

Відповіді були в кращих шкільних традиціях: хто захворів, хто ногу ви-вихнув, хто няньчив сестру і т. д.

Хоча всі були на річці, але причини неявки в школу були різні.

Треба віддати належне викладачеві математики Москальцю Івану Григоровичу, який теж не побоявся прийти на річку і освятити воду.

Історія 3

Так як батько був секретарем Єпархіального управління, до нього, маючи службові обов'язки, раз на місяць приїздила ігуменья Корецького жіночого монастиря - матушка Магдалина.

Це була висока, струнка і дуже красива жінка. Коли вона проходила по вулиці, всі перехожі звертали на неї увагу.

Щороку на Світлу неділю вона привозила в подарунок красиве яйце, викладене бісером по парафіну. Дуже багато унікальних виробів творилося руками майстринь-монахинь.

Історія 4

За ініціативою і під керівництвом батька, якщо пам'ять мені не зрад-

Хрещення, 1946 рік (з архіву А. Корнійчука)

Церковний хор Свято-Воскресенського собору, 1958 рік. У центрі – регент хору Данилова Надія Охримівна, верхній ряд – Зброжек (Калашник) Марія Михайлівна (з архіву М. Калашника)

жує, десь в 1946 році був побудований церковний будинок. До цього ми жили в одній половині флігеля, а другу займав отець Іоан Шидловський.

Це була своєрідна цікава людина з великим почуттям гумору, без якого не обходилося жодної урочистості у вузькому церковно-сімейному колі. Він розповідав смішні історії, гуморески, дуже схоже копіював присутніх гостей, тобто володів талантом неабиякого артиста.

На жаль, надалі, в аварії він втратив ноги, незабаром після чого і помер. Але це сталося вже після від'їзду папи з Рівного.

Історія 5

Одного разу, десь на передодні Нового року, я з дружиною отця Леонтія (їй було приблизно 25-26 років), вивернувши кожухи ворсом наверх, закутавшись хустками по самі очі, під виглядом приїжджих з Івано-Франківщини ходили по домівках знайомих священників, вітали з Новим роком та просилися нібито переночувати. На подив нас ніхто не

впізнав і кожен з них посилав на нічліг до іншого. Наш жарт вдався, тому що пізнав нас тільки мій батько. На ранок всі сміялися над нашим новорічним жартом і над собою.

Р.С. Насправді було багато історій і смішних і сумних, але не все можливо вибудувати в хронологічній послідовності і не всіх після стількох років можна згадати».

Спогади Таїсії Ананіївни

У спогадах Таїсії Ананіївни прозвучало ім'я людини, про яку необхідно сказати окремо кілька слів – це ім'я церковного регента тих років (30-х – 50-х) Надії Єфремівни (Охримівни) Данилової.

Усі рівняни-старожили, і я в тому числі, добре пам'ятають цю чудову особистість – ім'я її вкарбувалася в пам'ять, а от прізвище згадували довго і безрезультатно, передаючи питання це по ланцюжку один одному, поки, нарешті, не зіткнулися з донькою священика з Верби – Мацевич Л. П., яка відразу нам розгадала загадку.

Н. Е. Данилова – в минулому актриса-емігрантка, рятувалася в Рівному від революційної розправи. Була вона, мабуть, дружиною загиблого білогвардійського офіцера, але нас, дітей, у ці подробиці не посвячували, про це пошепки говорили батьки.

Була вона прекрасно освіченою в музичному плані, тому хор у Воскресенському соборі звучав відмінно, зібрала навколо себе ентузіастів хорового співу – я й зараз бачу перед очима натхненні їхні обличчя ...

Всебічно освічена і талановита людина, Надія Єфремівна чудово любила, любила дарувати свої картини – пейзажі знайомим. Одну з її картин я побачила в Рівному в будинку онуки отця Ананія Корнійчука під час наших нинішніх зустрічей – її дбайливо зберігають як сімейну реліквію.

Надія Єфремівна була воістину організатором життя церковної громади: натхненником свят, зборів, паломницьких походів, саме походів, а не поїздок, тому що в ті важкі часи про транспорт для подібних цілей не могло бути й мови.

Жила Надія Єфремівна в ті часи одна в невеликому помешканні на Литовській вулиці, але мала безліч друзів ... – тоді у людей була гостра потреба спілкування, це було своєрідним захистом від лиха навколишнього життя. Особливо близько товаришувала вона з інтелігентною родиною Іванових, в яку входили і мої батьки, і з дочкою яких, Тетяною, я теж дружила.

Самотність штовхала її до нас, дітей, вона запрошувала нас в гості, чим ми дуже пишалися, і з задоволенням бігали до неї на шкільних перервах і після уроків (5-та школа була поруч!) послухати її розповіді, подивитися книги Чарської, Лукашевич, Авер'янової, попити чайку ...

Нам дозволялося приміряти її артистичні наряди, які якимось дивом у неї збереглися, вона одягала нас в них на шкільні вечори-маскаради ...

Які ж радісні спогади залишилися на все життя від цього спілкування зі світлою, доброю, мудрою людиною!

Отець Григорій Коршун

З 1948 року настоятелем Рівненського Свято-Воскресенського собору стає отець Григорій Коршун. На його долю випав напружений період у житті православної церкви – період воєнничого атеїзму, руйнівних акцій аж до закриття собору в 1962 р.

Треба було бути великим дипломатом, щоб протягом значного часу (з 1948 до 1962 р.) зберігати чинним Свято-Воскресенський собор!

За розповіддю доньки отця Григорія Марії Григорівни, її батько родом із Білорусії (народився в Гродненській губернії). У Білорусії навчався в духовній семінарії (роки навчання 1919-1923 рр.) і був висвячений на священника. Перша парафія – у Білорусії, в Гродненській області, потім служив в Поліській Єпархії з центром у Пінську – в селі біля Давид-Городка.

За радянської влади частина Білорусії відходить до Волинської області – отець Григорій переходить до Волинської Єпархії – служить у Любешові до 1946 р.

З 1946 р. він – настоятель Луцького собору і викладач Луцької духовної семінарії з благословення Владика Варлаама. І, нарешті, в 1948 р. переведений до Рівного настоятелем Свято-Воскресенського собору,

Отець Григорій Коршун (1901-1981)

який підпорядковується Рівненсько-Волинській Єпархії. У цей же час він призначений благочинним Рівненського району, а потім і області.

Як ми вже знаємо, його попередник отець Ананій Корнійчук переведений в 1948 р. в Дубно.

За свою пастирську діяльність от. Григорій нагороджений двома хрестами, орденом Святого Володимира.

У пам'яті рівнян залишився як хороший проповідник, він умів впливати на паству.

Саме протоієрею Григорію Коршуну дісталася драматична місія: віддати ключі від собору до відділу уповноваженого у справах релігії при рівненському облвиконкомі і змиритися з таким рішенням радянської влади.

Останнє місце служіння отця Григорія – священник рівненської Свято-Успенської старовинної церкви, що залишилася в ті роки єдиним оплотом православних рівнян.

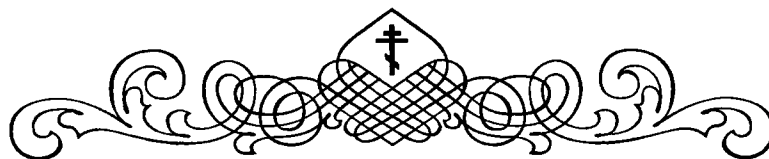
У Свято-Воскресенському соборі влаштували склад побутової техніки, а з часом в храмі був організований, як знущення над святинею, музей атеїзму!

Соборна дзвіниця була підірвана ...

* * *

Пошуки родичів священнослужителів рівненського Свято-Воскресенського собору 40х - 50х рр. ХХ століття, подальше знайомство і листування з ними увінчалися не просто успіхом у набутті безцінних документів, але і глибоко порадували теплим відгуком дітей і онуків вищеназваних священників, що зберегли документальні архіви, сімейні фотографії, а головне - вдячну пам'ять про своїх предків, в їх баченні настільки шляхетних, гідних наслідування в моральному відношенні.

Знайомлячись з подібними життєописами, ми переконуємося: минуле не зникає! Невидиме, нечутне, воно залишається з нами. Але його таємнича присутність виявляється, лише коли ми самі цього захочемо. І тоді падає завіса часу. Тоді пам'ять, невідвладна часу, наближує минуле настільки, що особи учасників давніх подій встають як живі, наче звертаючись до нас з повчаннями і надією на розуміння.

«Еще одно последнее сказанье...». * Год 1895

*«Память – единственный рай,
из которого нас не могут изгнать».*

Жан Поль

1895 год – год освящения Ровенского Кафедрального собора, который вновь принял своих прихожан после 14-летнего перерыва – после городского пожара 1881 года в Ровно, во время которого сгорела деревянная церковь.

Освящение храма...

Это был долгожданный праздник, но рассказать нам сегодня об этом событии уже некому..., увы, очевидцев не найти...

Принцип, который использовался при написании цикла очерков («Память не подвластна времени») о священнослужителях Ровенского собора (опираться на семейные архивы, документы и фотографии, воспоминания потомков) исчерпал себя именно по причине отдалённости времени... Мы, наконец, углубились в «дела давно минувших дней» – в позапрошое столетие.

Но есть и другой, испытанный многократно, способ проникновения в тайны времени – старые, пожелтевшие, полуистлевшие страницы архивных документов... вот их-то я и листала – страницы журналов

* Нарис «Ещё одно последнее сказанье...» подається російською мовою, оскільки він базується на матеріалах Волинських Єпархіальних Відомостей, приводяться значні цитати російською мовою, тож, таким чином, автор зберіг мовну і стилістичну однорідність матеріалу.

«Епархиальных Ведомостей» за 1890-1895 гг. Празднику освящения собора предшествовал длительный период поисков средств и возможностей на строительство храма.

Известно (из того же источника), что первый камень в основание положил император Александр III, который приезжал в наш город 30 августа 1890 года с императрицей Марией Фёдоровной, цесаревичем Николаем и Великой княжной Ксенией. Императорская семья пожертвовала значительную сумму на строительство храма, и в будущем храме освящён будет Александровский придел в честь Покровителя императора – Александра Невского.

Уже это первое знаменательное событие всколыхнуло небольшой уездный город, каким был Ровно тех лет, всколыхнуло и выделило его на карте Волынской губернии, так как это был первый приезд императорской фамилии в наш край, в те времена курируемый графом А. П. Игнатьевым*.

Храм предполагалось построить за 4 года, но при исследовании грунта военным инженером Заславским оказалось, что необходимо укрепить фундамент с помощью свай: место было топкое, рядом протекала река Устья, которая со временем поменяла своё русло.

В течение первого года велись подготовительные работы, было вбито 1200 свай (на что, кстати, ушло 10 000 рублей – по тем временам огромная сумма!).

Так что храм наш построен архитектором Дейнека добротнo, прочно.

По окончанию строительства «сразу храм не освящали, – читаем в «Епархиальных Ведомостях», по причине дождливой осени, сырости стен, могущих вредно влиять на здоровье молящихся»... Трогательный факт!

Кроме того, надо было приобрести утварь для ризницы. По повелению графа Игнатьева из казны были отпущены средства и в г. Москве куплены серебряные, позолоченные, бронзовые изделия, сосуды у купца Хлебникова. Даже такое имя сохранила нам история!

Иконописная работа производилась в мастерской Александра Ивановича Мурашко в Киеве. Погост в 480 сажень обнесен был железной кованой решёткой, разрушенной в советские времена, и вымощен камнем.

Все эти заботы несколько затянули время, и храм был готов к Освя-

* Игнатьев Алексей Павлович (1842-1906); с 1889 по 1896 год – Киевский, Могилёв-Подольский и Волынский генерал-губернатор.

щению лишь на шестом году после закладки.

И вот, наконец, настает 8 октября 1895 года.

О событиях того Славного Дня нам детально поведал протоиерей В. Квасницкий в статье «Освящение Соборного храма в г. Ровно Волынской губернии», помещённой в Волынских «Епархиальных Ведомостях».

Торжественно, пафосно прозвучало «Слово, сказанное Высокопреосвященнейшим Модестом*, Архиепископом Волынским и Житомирским в честь освящения Собора».

Услышим же и мы Слово Архипастыря: «Некогда пророк Исаия, предвидя славу искупленного Христом Иерусалима, взывал: «Возстань, возстань, облекись въ силу твою, Сион! Облекись, как въ одежду величия твоего, Иерусалимъ, город святой» (Исаия 52, 1).

Эти слова приветствия прилично сказать теперь городу Ровно: возстань, облекись в силу свою, в одежды величия твоего, древний город Ровно.

В чем же состоит сила и величие его? В новопостроенном и ныне освящаемом храме, в бескровной Господу Богу жертве, которая принесена в нём ныне и будет приноситься во все будущие времена и дни!..

Никакое земное могущество не придаёт городу такого величия, какое придаёт ему святой храм...

Должно было прийти время такого духовного величия и славы и для города Ровно...» [11 октября 1895 г. «Епархиальные Ведомости» г. Житомир].

Памятуя о том, что в закладке храма принимал участие император Александр III, начальник края граф Игнатъев А. П. отправил сообщение о предстоящем освящении собора императору Николаю II и его матери.

Архієпископ Модест
(1823-1902)

* Архиепископ Волынский и Житомирский Модест, в миру – Стеблицкий Даниил Константинович (назначение в Волынскую епархию получил 25 ноября 1889 г. в сане епископа, а с 15 мая 1892 г. возведён с сан архиепископа). Фото конца XIX века, автор неизвестен.

В ответ последовала «Высочайшая телеграмма на имя начальника Юго-Западного края по случаю освящения собора в г. Ровно»: «Известие об освящении собора, закладка которого была совершена Моим незабвенным Родителем, глубоко обрадовало Меня. Прошу передать присутствующим на торжестве Мою благодарность за их чувства. Николай».

2.5
370

ВОЛИНСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ

Выходят три раза въ мѣсяцъ въ
Кременецъ, Волинской губернии.

Цѣна годовому изданію съ пересыл-
кою 5 руб.,— безъ перес. 4 руб.

21 Октября № 30 1895 года.

○ ЧАСТЬ ОФФИЦІАЛЬНАЯ. ○

И. П. ШВ. № 53,

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЯ РАСПОРЯЖЕНІЯ.

Высочайшія телеграммы
на имя Начальника Юго-Западнаго края по случаю освященія
собора въ г. Ровно.

«Волинские епархиальные ведомости» (№ 29, 30). З фонду журналів і газет царсько-го періоду наукової бібліотеки Державного архіву Рівненської області, інв. № 53

Откликнулась телеграммой и вдовствующая императрица Мария Федоровна: (графу Игнатьеву)

«Всем сердцем радуюсь освящению собора, заложенного в 1890 году незабвенным Государем, за которого там теперь возносятся молитвы, переносюсь воспоминаниями в Ровно и прошу Васъ передать всемъ мою

ВОЛЫНСКІЯ ЕПАРХІАЛЬНЫЯ ВѢДОМОСТИ.

21 Октября № 30 1895 годъ.

○ ЧАСТЬ НЕОФФИЦІАЛЬНАЯ. ○

С Л О В О

по освященіи соборнаго храма въ г. Ровно.

*Возвеселихся о рекшихъ мнѣ
въ домъ Господень поидемъ (Псал.
121, кан. 18).*

Вотъ въ чемъ главнымъ образомъ проявилась радость ветхозавѣтнаго благочестиваго мужа послѣ возведенія изъ плѣна Вавилонскаго. Онъ не озабоченъ матеріальнымъ благосостояніемъ, а на первомъ планѣ у него храмъ Божій. Онъ радуется, что двери храма открыты и онъ имѣетъ возможность взойти въ него и молиться Господу Богу. Не подобная ли мысль придетъ и насъ теперь, братья христіане? Съ подобнымъ благочестивымъ и радостнымъ настроеніемъ мы

искреннюю благодарность за выраженные мне чувства, глубоко меня тронувшие. Мария».

Документы эти напечатаны в разделе «Правительственных распоряжений» в «Епархиальных Ведомостях» 21 октября 1895 года.

Они представляют для нашего современника исключительный познавательный интерес, так как передают дух исторической эпохи и содержанием и стилем письма, свидетельствуют о том, какое важное значение придавалось церковным делам в государственном масштабе, и ещё раз подчеркивают торжественность происходящего в старом Ровно события!

Впечатляет состав прибывших на торжество сановных лиц.

Для участия в Богослужении прибыли: наместник Почаевской Лавры архимандрит Филарет, игумен Почаевский Никодим, из Кременца – Ректор Семинарии Архимандрит Михаил, из Житомира кафедральный протоиерей Трипольский...

Присутствовали в храме на Богослужении Начальник Края граф Игнатъев А. П. и Волынский губернатор Суходольский С. П.*

Представим себе ход событий.

«В 4 часа раздался благовест после четырнадцатилетнего безмолвия... – рассказывает протоиерей Квасницкий, – все помнящие старый деревянный храм пришли в умиление; принесли восковые свечи, которые сохранили от старого храма, зажги их...

Завидевши издали карету Архипастыря, народ заколыхался, раздался звон во все колокола...

Богослужение совершалось Иеромонахом Феодулом...

На правых хорах пели воспитанники Реального училища, на левом – приходского училища...

Утром в воскресенье, 9 октября, в 7 часов совершено освящение придельного храма Александра Невского соборным священником Капустинским с кафедральным протоиереем Трипольским...

Архипастырь в 9.30 освятил Святой Престол...

Войска Путивльского полка устроили парад, и военная музыка играла «Коль славен Господь в Сионе»...

После освящения началась Божественна Литургия, совершенная Архипастырем в сослужении двух Архимандритов и трёх священников: села Колоденки И. – Костецкого, Реального училища – И. Ярмоловича

* Суходольский Сергей Петрович (1845 - ?) – действительный статский советник, губернатор Волынской губернии с 1892 по 1896.

и села Басового Кута – В. Львовича, которые в начале Богослужения были награждены скуфиями.

После торжественной Литургии был совершен крестный ход и Архипастырь прочёл Евангелие по четырём сторонам...».

Так завершилось торжество Освящения Соборного Храма в Ровно, состоявшееся 8-9 октября 1895 года.

В статье протоиерея В. Квасницкого есть и упоминание о продолжении праздника вне церковных рамок, что тоже весьма любопытно. Оказывается, Архиепископ с высшими гражданскими властями «удостоили разделить хлеб-соль в зале Ровенского Реального училища», куда были приглашены устроителями. Среди приглашенных была и делегация от владельца города князя Любомирского.

Так что стены бывшего реального училища – нынешнего краеведческого музея – могли бы рассказать о тех здравицах, которые прозвучали в них, «о том радостном впечатлении, которое царило в зале».

Хочется воздать должное и низко поклониться памяти протоиерея В. Квасницкого за тот исчерпывающий рассказ об освящении Соборно-

Реальне училище в Рівному. 1921 рік

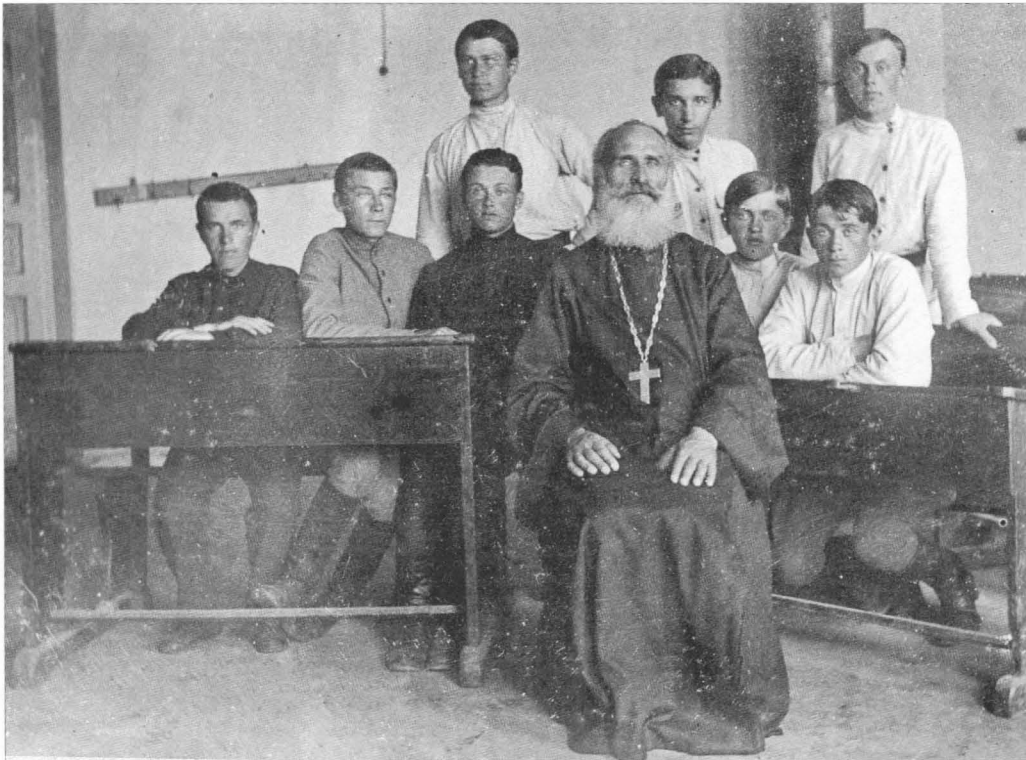
Актова зала в Рівненському реальному училищі

го Храма в нашем городе, который мысленно сделал нас соучастниками такого давнего события.

Некоторые детали его рассказа вызывают чувство волнительного умиления, как, например: «раздался в 4 часа в городе благовест всех колоколов...» – и мы, кажется, слышим его через годы; другие – заставляют ощутить неповторимые признаки времени: например, сообщение о том, что собравшиеся на Соборной площади напряженно ожидали, «когда появится карета Архипастыря». Архипастырь использует такое не сегодняшнее средство передвижения для преодоления пути от губернского города в Ровно! Этот факт сам по себе – уже история!

Глубоко эмоциональную реакцию вызвало у меня сообщение о том, что в Божественной Литургии, совершенной Архипастырем в сослужении с двумя Архимандритами имели высокую честь принять участие три ровенских священника...

И вот среди имен их прозвучало оттуда, из глубины времени, очень хорошо знакомое всем ровенским старожилам имя отца Ипполита Яр-

Отець Іполит Ярмолевич з учнями Реального училища,
Рівне, 1921 рік (з архиву Кулішей)

моловича. Он был многие годы законоучителем в Ровенском Реальном училище и русской гимназии, он был воспитателем душ всех наших отцов и матерей (так вспоминают вместе со мной с великим почтением о нем Е. Кондратьева, М. Марковская, Т. Базурина, С. Корнильев, Г. Зеленко и многие другие).

В Реальном училище и в русской гимназии вместе с отцом Ипполитом много лет служил преподавателем наш дед Иван Кулиш. Поддерживали приятельские отношения семьями, поэтому в наших семейных альбомах сохранились старинные фотографии: 1907 год – семья Ярмолевичей (отец Ипполит, матушка Марфа Николаевна, дети Ольга и Борис); затем в альбоме моего отца 1921 года отец Ипполит с группой реалистов (среди них мой отец Всеволод Кулиш, Сергей Базурин и многие другие).

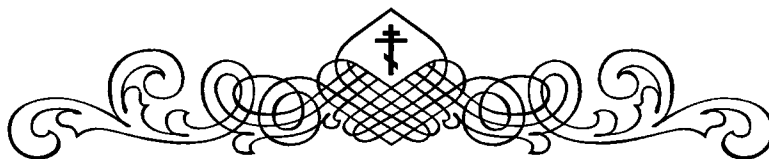
Но мы и предположить не могли, что отец Ипполит, видимо, совсем молодым священником участвовал в освящении нашего Собора.

Так, среди многих услышанных нами имен официальных и незнакомых нам лиц прозвучало одно – живое и близкое! Как будто возникла

Випуск Реального училища 1921 року, зверху в центрі – отець Іполит Ярмолевич
(з архиву Базуріних)

связь времен... А время продолжает нестись неудержимо. И вот уже близится дата 120-летия Ровенского Кафедрального Воскресенского Собора. Пусть же наше повествование послужит утверждению памяти об этой дате, ибо «Единственной мерой времени является память» (Владислав Гжегорчик, польский писатель).

З історії будівництва православних храмів у Рівному

Православна громада Рівного здавна піклувалася про храмове будівництво. Перші церкви зводились із дерева. Вони часто зазнавали руйнувань, передусім, через грабунки і пожежі.

До нашого часу збереглись згадки про дерев'яну церкву Воскресіння Христового, збудовану ще за часів княгині Марії Несвицької-Рівненської. Вона була знищена пожежею під час татарського нападу.

Дерев'яна Свято-Воскресенська церква була збудована у 1731 році серед дерев'яних будівель та торговельних лавок в районі теперішнього міського продовольчого ринку навпроти Будинку побуту. Простояла 150 років. 12 червня (за старим стилем) 1881 року загорілася дерев'яна будівля міської пошти, яка була поруч із церквою. Згоріло багато будівель... та головна церква міста. На цьому місті люди встановили дерев'яний хрест, який стояв до радянських часів!

У 1756 році на кошти парафіян збудовано дерев'яну Свято-Успенську церкву, в народі названу Омелянівська (за тодішньою назвою вулиці). Храм зберігся до сьогодні майже неушкодженим (по вулиці Шевченка, 113). Понад 250 років в Успенській церкві регулярно відбуваються відправи.

Це справжня реліквія Рівного, самобутній взірець волинського народного дерев'яного зодчества.

Свято-Успенська (Омельянівська) церква в м. Рівне

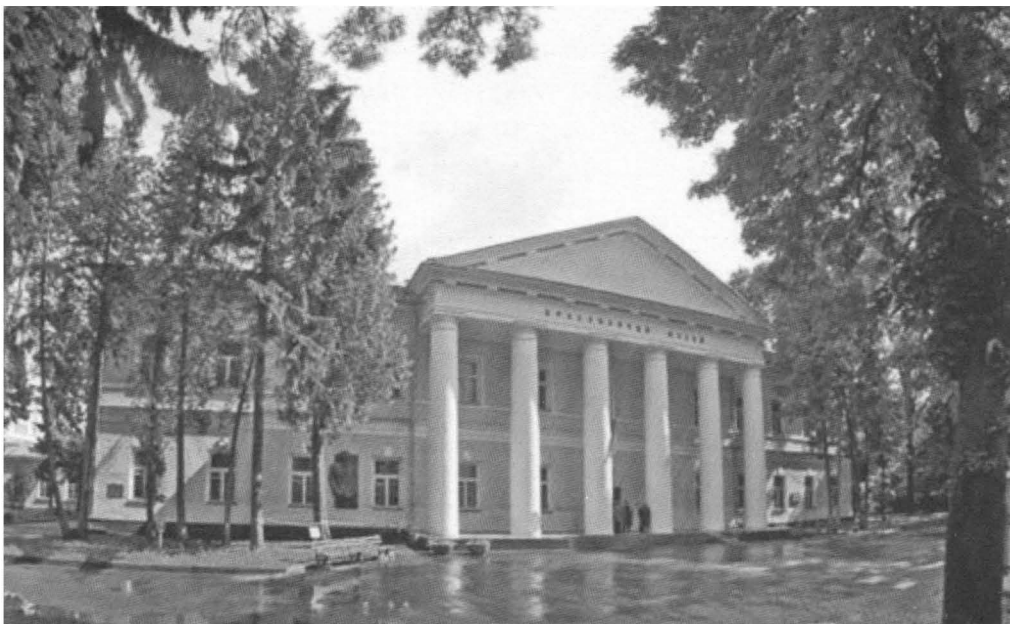
Для культових потреб рівняни облаштовували храми в приміщеннях навчальних закладів, підприємств, на території цвинтаря.

Так, у 1839 р. в стінах Реального училища (нині – Рівненський обласний краєзнавчий музей по вул. Драгоманова) розмістилася Преображенська церква.

Кладовище виникло в передмісті, яке мало таку ж назву. Саме тут володарем землі Станіславом Любомирським на початку 19 століття під грабовим лісом і була відведена ділянка для нового міського православного цвинтаря. Ховали на ньому переважно заможних чиновників, військових.

У 1848 р. на могилі генерала Степана Красовського на кошти його вдови була збудована церква на честь святого мученика Стефана. Катерина Красовська на утримання самої церкви пожертвувала 1000 рублів.

Дозволю собі невеличкий відступ і розповім про чоловічу Реальну гімназію в Рівному, де розмістилась церква Преображення Господнього. Відкрита 24 липня 1839 р. – одна з найкращих пам'яток ХІХ століття в Рівному – єдина в стилі класицизму. Будівничий – професор архітектури

Рівненський обласний краєзнавчий музей. Початок XXI ст.

Церква в ім'я Преображення Господа була розміщена в стінах Реального училища, м. Рівне, кінець XIX ст.

Мехович. На зведення будинку князем Фридеріком Любомирським виділено 200 тисяч злотих, дарчий акт на землю підписаний ним у 1836 році. 1865 року гімназія отримала статус реальної, а з 1872 р. цей навчальний заклад отримав назву реального училища.

У період Директорії (1919 р.) в будинку розміщувався департамент освіти.

З 1922 року в приміщенні реального училища розмістилася польська державна установа – кураторіум шкільного округу Волинського воєводства.

На фото 20-их років ХХ ст. будинок з надписом: «Kuratorium okregu szkolnego Wolyńskiego», нині це Рівненський обласний краєзнавчий музей.

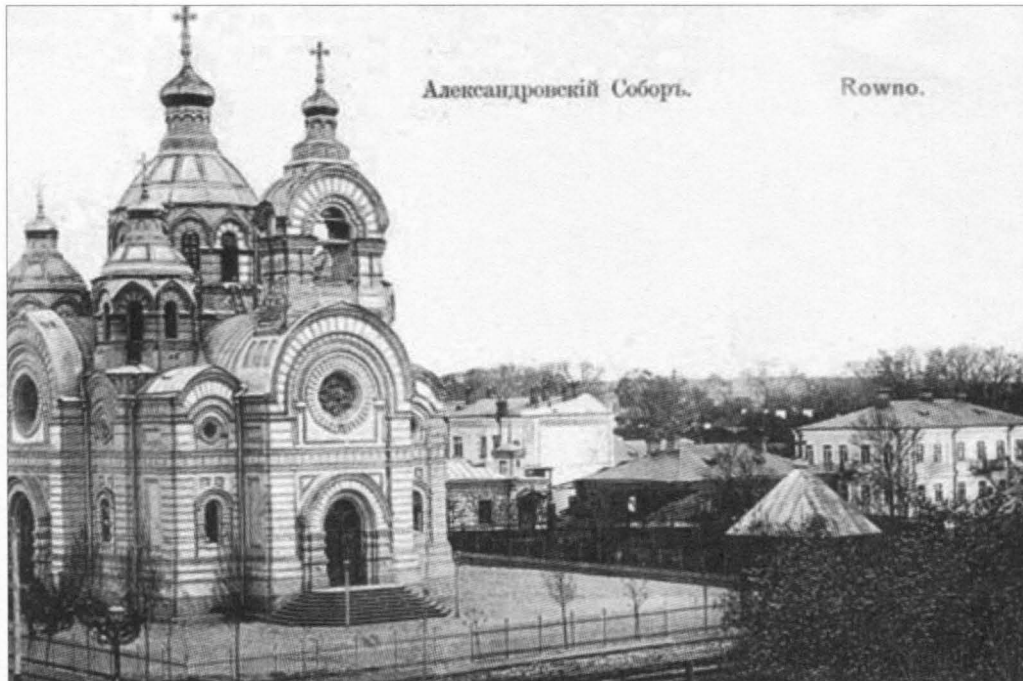
Але, повернемося до культових споруд Рівного.

На початку ХХ століття на території Сухарного заводу (привокзальна площа) функціонувала станційна церква (так звана Сухарна). Вона належала військовому відомству. В першій третині ХХ століття храм був зруйнований пожежею.

Невеличкі церкви не вмщували всіх віруючих. Тому православна громада повітового міста підняла клопотання перед міською владою та на-

Церква Святого Стефана діjala і продовжує діяти в Рівному при кладовищі «Грaбник»

Рівненський Свято-Воскресенський собор. 90-ті рр. XIX ст.

чальником краю графом Ігнат'євим про виділення грошей і земельної ділянки для будівництва нового храму.

Культову споруду вирішили зводити в центрі Рівного на місці зруйнованої пожежею дерев'яної церкви часів Марії Несвицької. З державної казни Російської імперії було виділено 8,6 тисяч рублів. Збір пожертв проводився серед жителів міста.

30 серпня (за старим стилем) 1890 р. відбулося закладення нового храму за участю царської родини Олександра III, а також єпископа Волинського та Житомирського Преосвященного Модеста. Вельможний фундатор, Олександр III, власноручно заклав золоту дошку і перший камінь православного собору.

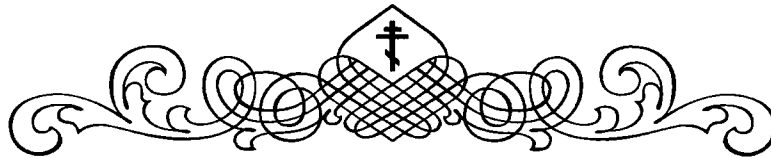
2 вересня того ж року в церкві Реального училища пройшло урочисте богослужіння на честь цієї знаменної події. Запрошені були викладачі і учениці Острозького Жіночого графа Д.М. Блудова училища.

В той день за церковним календарем був День Небесного покровителя російського імператора – Олександра Невського. Тому за собором спочатку закріпилася назва – Олександрівський.

8 жовтня 1895 р. відбулося освячення новозбудованого храму.

Сучасний вигляд Рівненського Свято-Воскресенського собору

Із джерела пам'яті

Свято-Воскресенський собор у Рівному за свою 120-літню історію став абсолютною серцевиною, окрасою і символом старого міста. Сьоме покоління рівнян сьогодні переступає поріг православної святині, несучи сюди свої душевні радощі і тривоги, знаходячи тут миті благодаті і духовного єднання із Всевишнім.

Нажаль, досі не було видано жодної книги, яка б розповідала про історію храму, священослужителів, будівничих, іконописців, благодійників, хористів, прихожан, про події, які відбувалися навколо собору. Відомо, що Свято-Воскресенський собор мав період розбудови і розквіту, а у 1960-і роки зазнав гіркоти наруги безбожників і закриття та знову відродився для богослужінь у незалежній Україні.

Книга І. В. Куліш-Лукашевич «Пам'ять невідвладна часу», яка написана на основі спогадів корінних рівнян і архівних матеріалів, документована унікальними фотографіями – це перша книга про рівненську святиню і достойний громадянський вчинок авторки заради історичної пам'яті про рідне місто.

Ірина Всеволодівна, яка народилася у Рівному і тут зростала, з малих років разом із своєю бабусею була в родині рівненської місцевої інтелігенції і вбирала в себе усі нюанси тогочасної атмосфери буття. Дитяча пам'ять фіксувала тогочасні настрої містян, взаємовідносини між людьми різних національностей, культуру і літературні вподобання рівнян. Її особисті спогади та домашній архів стали логічним доповненням до загальної історичної картини.

Авторка послідовно детально і проникливо розповідає про собор, його служителів і прихожан від закладки першого каменя в основу майбутнього храму до гіркої періоду закриття собору у 1962 році. Ірина Всеволодівна провела велику клопітку дослідницьку роботу, відшукуючи по крихті відомості про життя і священничу діяльність церковно-

служителів, зустрічалась із їх нащадками, вела листування. Непрості долі людей, які обрали свою дорогу до храму – дорогу православного провідника, постають перед сучасниками більш зрозумілими і ближчими. Ще раз переконуємось у тому, що ніколи не піде у забуття ім'я того, хто за життя свого чинив добро заради добра інших. Іменами високоморальних інтелігентних людей, добродійців, носіїв освіти і культури наповнена ця книга. Добре слово про них оживає в пам'яті нащадків не лише тим, що є вписаним епітафіями на камінних надгробках старовинних рівненських кладовищ, а й у такому пам'ятнику, яким була і є її величність КНИГА.

Ірина Всеволодівна, перегорнувши сотні пожовклих аркушів, віднашла в архівах унікальні документи і донесла до сучасників історію Рівненського Православного Благодійного товариства, як приклад дієвої добродійності, яка завжди була притаманна нашому народу. Власне з її родини Кулішів – дід Іван Хомич Куліш, вчитель і поет, друг відомого волинського мецената барона Ф. Р. Штейнгеля, був активним членом цього благодійного товариства.

Пошуки і знахідки І. В. Куліш-Лукашевич – пристойний дарунок рівнянам з нагоди 120-річчя освячення Рівненського Свято-Воскресенського собору, безцінне джерело для пізнання минувшини Рівного.

Гадаємо, що праця І. В. Куліш-Лукашевич – це вагомий внесок у рівнезнавство, заклик до місцевих краєзнавців і всіх небайдужих до історії рідного міста – не полишати дослідження, збирати і записувати усні історичні пам'ятки минувшини, формувати і видавати Рівненський літопис. Пам'ятаймо, що історія твориться сьогодні і вона також повинна бути зафіксована і передана нащадкам.

Галина ДАНИЛЬЧУК,
член Національної спілки
краєзнавців України,
завідувачка відділу Рівненського
обласного краєзнавчого музею

Джерела

1. Борщевич В. Волинський пом'яник. – Рівне: Рівненська друкарня, 2004.
2. Волинские Епархиальные ведомости. – № 29, 30. – 1890-1895. Державний архів Рівненської області. – Інв № 53.
3. Калашнік М. Історія Свято-Воскресенського собору // Рівненський репортер. – 2010. – № 13. – 31 березня – С.12.
4. Наглядова справа за діяльністю РПБТ, розпочата 29 березня 1923 р. / Державний архів Рівненської області. – Ф. 30. – Оп. 20. – Спр. 934.
5. Поліщук Я. Рівне. Мандрівка крізь віки. Нариси історії міста. – Рівне: Перспектива, 1998. – 196 с.
6. Прищеп О. Вулицями Рівного: Погляд у минуле. – Рівне, 2006. – 223 с.
7. Реабілітовані історією: У 27 томах. Рівненська область - Кн.1. – Рівне: Рівненська друкарня, 2006. – 578 с.
8. Родинні архіви священиків Свято-Воскресенського собору: о. В. Піжицький, о. К. Гаврилков, о. А. Корнійчук, о. Г. Коршун, о. В. Ковальський, о. А. Семенюк.
9. Слідчі справи С. Я. Панченка, С. Г. Лобачевського, Г. Масловської / Державний архів Рівненської області.
10. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской Епархии, Т. 2. – 1889 г.
11. Medrzecki W. Województwo Wolynskie 1921-1939 r. – Wrocław, Warszawa, 1988.
12. Urban Kazimierz Ksiadz Atanazy Semenjuk – życie długie, trudne i ciekawe. – Warszawa: Warszawska Metropolia Prawosławna, 2007.

Зміст

Точка перетину життєвих координат (вступне слово Тетяни Прокопович)	3
З історії Рівненського Православного Благодійного товариства та ролі духовенства Свято-Воскресенського собору в його діяльності	5
Життя, віддане Церкві	27
Постать	41
Час і долі	51
Отець Володимир Піжицький	53
Отець Костянтин Гаврилков	59
Отець Ананій Корнійчук	71
Отець Григорій Коршун	79
«Ещё одно последнее сказанье...»...	81
З історії будівництва православних храмів у Рівному	91
Із джерела пам'яті (післямова Галини Данильчук)	97
Джерела	99

*Цю книгу присвячую Тетяні Лукашевич –
доньці, другу і однодумцю*

Ірина Куліш-Лукашевич

Куліш-Лукашевич Ірина Всеволодівна – корінна рівнянка, народилася 1932 року, в Рівному закінчила середню школу.

Вищу освіту здобула у Львівському державному університеті ім. І. Франка – закінчила філолого-психологічний факультет у 1955 році, за фахом «літературознавець».

У 1956-1997 роках працювала викладачем гуманітарних дисциплін (історія літератури та мистецтва, етика, педагогіка та психологія) в Рівненському музичному училищі.

З 2000 року почала займатись краєзнавством. Її статті на краєзнавчі теми опубліковані в різних виданнях: «City Life» (Луцьк), «Литературная учеба» (Москва), «Пенсійний вісник» і «Молодь України» (Київ), «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею», в наукових збірниках «Александр Кондратьев: исследования, материалы, публикации» Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, в тижневику Глухівського державного заказника «Соборний майдан».

Учасник Міжнародних «Кондратьєвських чтений» (2006-2008 рр., Рівне) та Міжнародної Неплюєвської конференції (Суми, 2009р.). У 2010 році в Рівному вийшла книга краєзнавчих нарисів «Пошуки і знахідки».

У 2006-2013 роках в Єпархіальному віснику Рівненської єпархії Української Православної Церкви друкувались нариси з історії Рівненського Свято-Воскресенського собору, життя та діяльності його духовенства впродовж 20-30-х років ХХ століття – до початку 1960-х років (часу закриття собору радянською владою). Останні публікації покладені в основу нової збірки «Пам'ять невідвладна часу» (2015 р.), що є логічним продовженням книги «Пошуки і знахідки».

